

EESTI KIRJANDUS

1933 № 12

SISU:

- A. REISMAN: Soome-Ugri Selts viiekümne-aastane.
ED. LAUGASTE: Fr. R. Kreutzwald'i „Kilplaste“ algallika
küsimus.
E. PÄSS: Jakob Grimm eesti rebasejuttude tõlkija.
H. PAUKSON: Gustav Suits — Aastate aknal.
D. PALGI: A. H. Tammsaare — Tõde ja õigus V.
O. URGART: K. A. Hindrey — Armastuskiri.
P. VIIDING: Richard Roht — Võitluse teel.
A. ADSON: Uusi komöödlaid.
FR. TUGLAS: Юхан Лийв — Избранные стихотворения.
H. B. RAHAMÄGI: J. Aunver — Vaimulikud laulud koolile,
kodule ja kirkule.
O. LIIV: Noored Narva lahinglased.
A. ORAS: Inglisekeelne ülevaade eesti kirjandusest.
Romaanivõistlus.
Lastenäidendite võistlus.
Eesti raamatute üldnimestik 1932. a. alates, 47. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
VÄLJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1933 ASUTATUD 1906. XXVII

Ilmub iga kuu lõpul, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.
Abitoimetaja D. PALGI (arvustised).

Toimetus: P. ARISTE (folkloor), H. KRUIIS (ajalugu),
A. SAARESTE (keel), FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsitõrjate tagasisaamiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsitõrjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsitõrju lühendatud kujul.

Toimetus ja talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroos, Suurturg 12, Tartus, telefon 6-01, avatud argipäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Postil kaotsiläinud numbrid saadetakse hinnata uuesti ainult siis, kui sellest on teatatud talitusele hiljemalt kuu aega pärast numbril korrapäraselt ilmumisaega.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Suurturg 12, tel. 6-01.
Akadeemiline Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü., Rüütli 4, tel. 2-66.

K/ü. „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.

J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

„Pressa“, ajakirjanduse keskladu, Rüütli 11, tel. 9-58.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastusühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.

„SuurKarja 23, t. (2)15-13.

K/ü. „Rahvapälikool“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Rakveres: Joh. Triefeldt, Pikk 17.

Narvas: „Pressa“, ajakirjanduse keskladu, Hermannil 11.

Kuulutised teksti järel: lehekülj 30 kr., pool lehekülj 15 kr., veerand lehekülj 8 kr.

Varemast aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga à 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga à 5 kr. ja XXIV—XXVI (1930—1932) hinnaga 6 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Suurturg 12 Tartus, tel. 6-01.

Soome-Ugri Selts viiekümne-aastane.

Soome-Ugri Selts asutati 15. novembril 1883. Seltsi algpõhikiri koosneb 10 punktist, millest tsiteerime 3 esimest:

„1. Soome-Ugri Seltsi eesmärgiks on edendada soome-ugri rahvaste tundmist nende keele, muinasteaduse, muinasajaloo ja rahvateaduse uurimise teel.

2. Selts saavutab oma eesmärgi:

a) teaduslike uurimistega kohtades, kus asub või muiste on asunud soome-ugri rahvaid;

b) seltsi uurimisalasse kuuluvate teoste väljaandmisega;

c) koosolekute, ettekannete ja vaidlustega jne.

3. Kui seltsi varad lubavad ja kohaseid isikuid on saadaval, saadetakse ekspeditsioone või üksikuurijaid kuhugi määratud maa-alale toimetama teaduslikke, seltsi tegevusalasse kuuluvaid uurimisi. Selleks otstarbeks antakse ka rahalist toetust (väljastpoolt seltsi tulevatele algatustele).“

Seltsi aastakoosolekut otsustati pidada iga aasta 2. detsembril, M. A. Castrén'i sünnipäeval. Selle kuulsa uurija, tema varase surma tõttu enneaegu katkestatud, suurejoonelise tegevuse jätkamise võttis selts enesele ülesandeks. Asutajad-liikmed panid kokku ligi 35 000 Soome marka algkapitaliks. Seltsi asutamise algatajaks ning hiljemini seltsi esimehena seltsi esimese veerandsajandi tegevuse osavaks juhtijaks oli prof. Otto Donner, kes oskas seltsile ka laialdast poolehoidu ning rahalist toetust nankida. Seltsi esimese tegevusaasta aruanne lõpeb sõnadega:

„Kuigi seltsi olemasolu esimene aasta on kulunud valmistamiseks laiemale tegevusele, kannustab meid ometi see suur huvi, mida asja algatamine on äratanud, võimsasti jätkama oma püüdeid. Vaimline töö on ainus ala, kus meie rahvas võib loota saavutada mingisugust tähendust teiste rahvaste hulgas, ega ole ühtegi uurimisala, millel meie vähesed varad võivad pakkuda sama edulootust kui soome sugu rahvaste endise ja praeguse elu uurimine. Iga abi selles suunas, mida saame haritud suguvendadelt, on seega lisa meie maa teaduslikuks edenemiseks ning vahend tõusmiseks, sest et me täidame kohustusi, mis on iga iseseisva rahva ülesandeks.“

Seltsi tegevuse laienemist ning süvenemist ei tulnud kaua oodata. Varsti hakati uurima ka nn. ural-altai rahvaid laiemas mõttes, kelle tundmine ka omast kohast on tähtis soome-ugri seisukohast. Selts on oma 50 a. tegevuse kestel saatnud uurijaid-stipendiaate kõikide soome-ugri rahvaste kui ka samojeedide, mongolite ja teiste sekka. Peale vastava ettevalmistusega teadlaste on, eriti rahvaluule ainete kogumiseks, kasustatud ka uuritava rahva ärksamaid liikmeid: (rahvakooli-)õpetajaid, üliõpilasi jne. Need isikud saavad kergemini näit. eriti usundisse puutuvaid teateid, kuna võõrast uurijat ikkagi teatud tagasihoidlikkusega koheldakse ning tal sageli lühikese peatusaja tõttu võimalus puudub süvenemiseks. Eesti uurijaist on seltsilt toetust saanud: dr. J. Hurt rahvaluule kogumiseks, dr. O. Kallas Vitebski kubermangu eestlaste uurimiseks ja prof. J. Mark uurimistöödeks soome-ugri keeleteaduse alal.

Kogutud ainesed ja uurimused annab selts välja 5 eri seerias: 1. „Soome-Ugri Seltsi ajakiri“ (1886—), 2. „Soome-Ugri Seltsi toimetised“ (1890—), 3. „Vahendid soome-ugri keelte õppimiseks“ (1894—), 4. „Rahvateaduslikud väljaanded“ (1898—) ja 5. Sõnaraamatud („Lexica Societatis fenno-ugriae“, 1913—). Eriväljaandena on ilmunud muinastürgi raidkirju sisaldav „Inscriptions de l'Orkhon“. Senini on ilmunud kokku ligi 130 köidet¹⁾. Need kõik on tähtsaks allikaiks soome-ugri uurimistööle ning püsiva väärtusega teosed. Eestlaste sulest on seltsi toimetiste seerias ilmunud järgmised pikemad uurimused: dr. O. Kalda „Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoesie I“ ja prof. J. Margi „Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen I“. Lühemaid kirjutisi on avaldanud dr. J. Hurt ja prof. J. Mark. Peale selle on seltsi väljaannetes ilmunud muu hulgas prof. L. Kettunen'i uurimused Kodavere murdest ja A. O. Heikel'i ka Eestit käsitlevad rahvateaduslikud teosed, nimetamata vähema ulatusega Eestit käsitlevad kirjutised.

Mis puutub seltsi varadesse, siis on tal peale põhikapitali veel mitmed erikapitalid (O. Donner'i, O. A. Malm'i ja teiste nimelised), mille protsente kasustatakse kindlaks eri-otstarbeks. Omal ajal pärandas ka Eesti Kirjameeste Selts Soome-Ugri Seltsile 902 rbl. = 2408 Smk. 27 p., millise summa viimane „Kreutzwald'i kapitalina“ määras kasustatavaks võimalikult eesti kirjanduse huvides. Soome-Ugri Selts on saanud riigilt järjekindlalt toetust a. 1897 alates. Peale selle on saadud eri-otstarveteks toetust nii valitsuselt kui ka parlamendilt. Ka üksikisikutelt ja eraasutistelt on saadud suuremaid annetisi. Seltsi varad moodustasid 1932. aasta lõpul kokku 2 875 000 Soome marga suuruse summa. Seltsi

¹⁾ Ka ajakirja „Finnisch-Ugrische Forschungen“ (1901—) toimetavad seltsi juhtivad tegelased ning selts toetab seda ka aineliselt.

soodus majanduslik olukord võimaldab tal jagada stipendiume, mis ületavad meie professoripalga.

Seltsi tähtsamateks ametmeesteks on olnud — esimeesteks: C. H. Molander (1883—), O. Donner (1897—) ja E. N. Setälä (1909—), sekretäredeks: O. Donner, E. N. Setälä, H. Paasonen, Y. Wichmann, K. F. Karjalainen ja A. Kannisto.

Sooime-Ugri Seltsil on vastuvaieldamata juhtiv koht kogu soome-ugri uurimises. Õnnitelles seltsi tema seniste saavutiste puhul soovime, et tema töö tulevikuski niisama rikkalikku ning kaunist vilja kannaks.

A. Reisman.

Fr. R. Kreutzwald'i „Kilplaste“ algallika küsimus.

Algupärast meie varasemas kirjanduses leidub äärmiselt vähe, nagu on olnud vähe ka tõsiseid loomistungi tiivustatud sulemehi. Nad on enamasti töötanud rahvavalgustusliku eesmärgiga. Kuid selleks otstarbeks pakutud „rõõm ja õpetus“ on oma olemuselt meile võõras, importeeritud enamasti Saksast, mille vaimline provints on olnud ikka see Maarjamaaks nimetatud Balti mere rand. Seegi pealiskaudne rõõmu ja õpetust sisaldav väliskirte peegeldus murdus meile läbi Balti prisma, rõhuvalt enamikult plagieeritud, „saksa keelest maakeele tõlgitud ja meie külade komblikuks mõnes tükis ümber solgitud“. Harva märkisid toleaeegsed autorid väljaantava teose juurde sellistki tõlkeleviitavat märget, pigemini anti töö välja ainult oma nime all, nagu peitüks selle looja ja ümbertegija ühes ja samas isikus. Kui mõni autor andiski mõista, et ta oma töö on laenanud võõrsilt, siis ikka nii ebamääraselt, et allika kindlakstegemiseks kulub aastakümneid, pealegi kui allikaks, nagu tavaliselt ikka, on olnud mõne suurrahva viimasejärguline, ammu juba unarule vajunud küla- või rahvaväljaanne.

Nii on vabatõlkeiks osutunud enamik Jannseni suletoteid, samuti Koidula omi. Paljastuste seeria näib üha täienevat. Ja Kreutzwald? Temagi elutöö on võetud kriitilisele hinnangule; tagajärg: Viru Lauliku originaaltööde hulka võib enam-vähem vankumatu kindlusega arvata ainult „Kalevipoega“, muude tööde töövaeva võib pidada ainult tõlkimisele ja kohandamisele kulu-
tatuks.

Kreutzwald, nagu ta eelkäijad ja kaasaegsedki, ei anna ise vähematki viidet töö algallika poole. Seda lastakse järelepõlvel enesel otsida.

Alljärgnev arutus tahabki selgitada Kreutzwaldi ühe populaarsema raamatu allikalist päritolu. Raamatu mõju on tähelepanndav niihästi kirjanduses kui ka rahvaluules. See on tiitellehe järgi:

„**Kilplaste** inewärflitüd, wäga kentšafad, maa-ilmas kuulmata ja tännini weel ülesfirjutamata jutud ja teud.

Kalkuni keelest Maakeele tõlgitud ja meie külade kombliituts mõnes tüfis ümberõlgitud. Tartus 1857. Trüfitud H. Laakmanni juures.“

Tartu tsensuuriarhiivis leiduva kirjavahetuse ja asjaajamisraamatute põhjal võime kindlaks teha, et raamatutetrükkija H. Laakmann on andnud teose käsikirja tsensurile läbivaatamiseks 3. aprillil 1857¹⁾. Nii siis nüüd 76 aastat tagasi. Raamat ise ilmus ka veel samal aastal, nagu järeldub Pärnu raamatukaupmehe M. Jürgens'i teadaandest „Perno Postimehes“ 6. nov. 1857: „**Ued ramatud**, mis ka Pernus üllejõel M. Jürgens'i jures leida, on... **Kilplaste** ime wärflitüd, wäga kentšafad, maailmas kuulmata ja tännini weel üles firjutamata jutud ja teud“ (Tartus trüffitüd)²⁾.

„Imelise rutuga sai see raamat terve rahva omaks. Praegugi nimetatakse igäuhte, kes lollusi teeb, kilplaseks“³⁾.

Raamatu heast menust kõneleb ka artikkel Kreutzwaldi üle „Biograafilises leksikonis“⁴⁾.

Levingut võis pidada üsna heaks, sest 21 aastat hiljemini korratü raamatut juba teises trükis. Seejuures jõudis see teha tähelepanndava töõ rahvatraditsioonis. Populaarseks saamine ja levimine oli seda kergem, et rahva psühholoogias leidis selline naeruvääristamine hea vastuvõttepinna; ühtlasi andsid need lood end hästi kohandada ka lähemale ümbrusele. Veel enam, et analoogilisi, osalt samaseidki kilplaslugusid leidis juba suulises traditsioonis, küll „hiidlaste“ ja muude „rumalate“ või „kavalate inimeste“ juttude näol, oli pind Kreutzwaldi kilplaste juurdevooluks ka täielikult olemas.

Kuigi raamatu tiitellehel seisab ka märke: „Kalkuni keelest Maakeele tõlgitud...“, ei avasta see ometi raamatu tõelist algallikat. Siiski on osa Kreutzwaldi järglasi kirjandusharrastajaid mõistnud õieti, oletades, et raamat on tõesti lihtsalt järjekordne külakost Saksamaalt.

1) Tartu tsensuuriarhiivist ERKA-s: Вѣдомость. О разсмотрѣнныхъ дерптскимъ отдѣльнымъ цензоромъ рукописяхъ и печатныхъ книгахъ.

2) „Perno Postimees ehk Näddalileht. Pernus, kesknäddal sel 6-mal Talve-ku päwal 1357“, nr. 19, lk. 154.

3) K. A. Hermann, Eesti kirjanduse ajalugu 1898, lk. 391.

4) Vt. Eesti biograafiline leksikon, lk. 232.

M. Kampmann⁵⁾ kui ka J. Bergmann⁶⁾ vaikivad teose algupära küsimusest. Vaigitakse targu teose kui terviku algupärast ja tõstetakse välja ainult see, mis käib Eesti olude kohta. Alles K. A. Hermann nihkub huvitavale küsimusele lähemale. Ta ütleb, et „see raamat [„Kilplased“] oli Saksa keelest võetud, aga sai Eesti rahva-raamatuks“⁷⁾. Umbes sama ütleb ka Ridala⁸⁾.

„Kilplaste“ algallikat tuleb otsida saksa keelest; on ju Saksa kilplasi jutud omandanud erilise tähtsuse. Ja saksa keelest võimalduski Kreutzwaldil ammutada nii tähtsat tõlgelaenu, sest „uutest keeltest on Kr. põhjalikumalt tunnud ainult saksa keelt“⁹⁾.

Tartu tsensuuriarhiivis leiduvas kirjas kirjutab tolelaegne eestikeelsete raamatute läbivaataja lektor Mickwitz tsensorile:

„Vorstehende Schrift ist eine Uebersetzung u. Bearbeitung der bekannten Volksjage von den Schildbürgern, welche die Entstehung der menschlichen Thorheit zum Gegenstand hat und wegen ihrer perijffirenden Tendenz in vielfacher Beziehung zu beachten ist“¹⁰⁾.

Lektor Mickwitz tunnistas selle töö siis tõlkeks saksa keelest, kuigi tal arvatavasti rohkem andmeid käepärast polnud otsese allika näol, peale 94 kvartleheküljelise¹¹⁾ käsikirja. Nii juhib seegi märkus meid saksakeelsete allikate manu.

Enne aga kui võimalikest võlausaldajaist kõnelda, siirdume hetkeks vaatlema kilplasi saksa kirjanduses ja rahvatraditsioonis.

Kokkuvõtliku ülevaate selle kohta annab Karl von Bahder teose „Das Lalebuch“ eessõnas¹²⁾. Vt. ms. ka Leo Arbusov: Schildbürger in Livland¹³⁾.

Teisenditerohked kilplaslood olid Saksamaal juba ammust aega rahvatraditsioonis liikumas, kuni need tervikteoseks kujundatuna 1597. a. „Das Lalebuch“ nime all välja anti, mis trükiteosena kohutavalt levis ning paljunes ja millise raamatu üks järele-

5) M. K a m p m a n n, Eesti kirjanduseloole peajooned II. Tallinnas 1921², lk. 57.

6) J. Bergmann, oma juubelikõnes 14. dets. 1903, dr. Fr. Reinhold Kreutzwaldi saja-aastasest sünnipäeval Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsis (vt. „Eesti Postimehe Teaduste eralisa“ nr. 9. juurde, 1904, lk. 14).

7) K. A. H e r m a n n, Eesti kirjanduse ajalugu 1898, lk. 391.

8) V. R i d a l a, Eesti kirjanduse ajalugu koolidele I. Tartus 1924², lk. 270.

9) L. T o h v e r, Kreutzwaldi väliskirjanduslikust eruditsioonist. Tartu 1932, lk. 13.

10) Tartu tsensuuriarhiiv: О сочиненіяхъ разсмотрѣнныхъ цензурою 1857.

11) Lehekülgede arv ja formaat selgub Tartu tsensuuriarhiivist ERKA-s, kus sissetulnud käsikirjade raamatusse on märgitud: Число страницъ: Рук. 94 стр. 4⁰ № 32, 3. Apr. 1857.

12) Vt.: Neudrucke deutscher Litteraturwerke des XVI und XVII Jahrhunderts. Nr. 236—239. Halle a. S. Verlag von Max Niemeyer 1914.

13) Vierteljahrschrift für Litteraturgeschichte I. Weimar. Hermann Böhlau 1888.

tulijaid on saanud ka seda kirjutist huvitava jäljendi algallikaks. Selle teose tekkimisest ja eelloost mõni sõna.

„Das Lalebuch“ on tekkinud hõimude- ja kolgapilke alusel. Üksikute saksa kogukondlikkude ühikute ja üksikute hõimude igapäevasest elust kõneldi mitmesuguseid naljakaid lugusid. Sellised lood levisid kiiresti üle kogu Saksamaa. Kasvav territoriaalne killustumine, arvurikka hulga kogukondlikkude ühikute tekkimine, mõningad huvide kokkupõrked põhjustasid selliseid väljamõeldisi, milles pilke kujul väljendub kadedus naabri vastu. Nii on Švaabimaal, kus on territoriaalne killustumine suurim, kolgapilge hästi arenenud. Pilkenooled sihiti peamiselt talupoegade vastu, kes ka muidu teiste seisuste ülemeelsust pidid kannatama. Rumalus, lihvimatus ja harimatus on jooned, mis iseloomustavad selliste jutude tegelasi. Alguses seoti jutustised ka mingi kohaga, hiljemini aga jääb koht ainult näitelavaks, mida võib paigutada siia ja sinna, kus vaid tahetakse lavastada mõnd episoodi. Nii kaotasid lookesed oma lokaalse iseloomu. Teises astmes seotakse need üksteisega. Nii avaldab Saksamaa naljandikirjanduse isa *B e b e l* rea kilplaslugusid — käost, vähist jne., samuti auahnest külvanemast ja külapapist. *H a n s S a c h s* jutustab vähist, kes esineb rätsepana ja pettuse karistuseks kaevu visatakse (*Meistergesang* 180 a. 1545), ja talumeestest, kes endid üksteise külge riputavad, et kaevu sügavust mõõta, ja talumehest, kelle pea puu oks maha lööb (*Meistergesang* 285 a. 1546). Tema meistrilaulus 779 (a. 1552) kõneldakse ka palkide raiumisest ja kandmisest raekoja tarvis ja valguse kandmisest pimedasse raekotta, samuti veskikivi raiumisest.

Esimene neist autoritest nimetab oma tegelasi šveitslasteks või baierlasteks, teine laseb oma tegevuse sündida kas Fünsingis, *Detelbachis* või *Lappenhausenis*. *B. W a l d i s* lisandab eelmistele veel lood jalgade segamisest ja piiskopi valimisest. Proosanaljanditest on eriti *F r e y* „*Gartengesellschaft*“ rikas kilplasluttude poolest. Tegevuspaigaks on tema lugudel *Elsass*. *Elsassi* viib ta ka teistelt laenatud lood. *S c h u m a n n*’il leiduvad lood hiirekoerast ja talupojast, kes puutüve külge seotakse ja pea kaotab, ning jalgade segamisest. Veel terve rida teisi autoreid kasustab neid lugusid, kusjuures lisandatakse ikka ja ikka uut materjali. Ühtlasi tõmmatakse talupoegadele ka käsitöölisi kaasa.

Vanemad naljandite kogud on „*Das Lalebuch*’i“ selles suhtes ette töötanud, et lood on juba mitmeti üksteisega seotud ja neil on kohaline lähtekoht olemas. *Laleburch* on siin ainult väljamõeldud, literaarne tegevuspaik, sest *H. Sachs* ütleb selliseid „lale’sid“ nüüd igalt poolt leida olevat. *H. Sachs* tahab kujundada leiduvaist jutustistest tervikut — romaani, milles ka õpetus ei tohi puududa. Siduva idee oma jutustisele leidis ta nende omaksvõetud

narruses. Mitmedki autorid peavad sellisteks narrideks just talupoegi. Kuid rumalus omab tihti kahekordset nägu; rumalusemiski taga peitub sageli talupojakavalus. Schumann peab neid koguni arukamateks kui kodanikke ja õpetlasi. Nii on „laledegi“ narrus lihtsalt peidetud tarkus. Varemalt olid nad hinnatud väga targa rahvana, keda vürstid oma ligidusse endile nõumeesteks ihaldasid, kuid et vürstide orjusest vabaneda, teesklesid nad endid tobedaks, mis nad hiljemini täielikult vallutas ja langu-sele viis.

„Das Lalebuch“i“ peamõtteks ongi teeseldud rumalus, kuid autor pole osanud seda kogu teose ulatuses ühtlaselt läbi viia. Alguses näidatakse narrust kui kaitset, hiljemini aga öeldakse lihtsalt, et nende omaksvõetud rumalus sai teiseks loomuseks, nii et edaspidi pole vaja kõiki narritempe omaksvõetud kavaga motiveerida. Endine tarkus annab küll nüüdki veel tõsist nõu ja tõuget järelekaaluvaks teoks, kuid lõpuks sünnib siiski midagi rumalat. Väärrikuses ja kelmuses õnnelikult seotud ettekande toon (tõsise näoga kantakse ette mõni suur narrus) on siin ületanud kõik oma senised eelkäijad.

Esimesed kuus peatükki põlvnevad autorilt endalt ja on mõeldud ekspositsiooniks. Need kõnelevad „lalede“ päritolust, teenimisest vürstlikes hoovides ja sellest, kuidas nad reageerivad naiste kirjale — kojutulekuga. Ühtlasi otsustavad nad tarkust peita, et hiljemini poleks vaja võõrsile minna. Siis järgnevadki narri-tembud, mis viivad asunduse hukkumiseni.

Jutustised, mis raamatu koostamisel on kasustatud, liikusid sidumatult rahvasuus kõrvaldasa, kuid „Lalebuch“i“ autor on need liitnud ja järjestanud, osalt koondanud isegi teatava peategelase — külavanema ümber, kes on keskseks kujukuni keisri külaskäiguni. Enamik jutustisi on leidunud rahvatraditsioonis, tekkivad tühikud aga on autor täitnud omalt poolt ja moodustanud niiviisi „eepose“.

Keisri külaskäigust alates kaotab jutustuse käik oma sujuvuse. Keisri kingituse jagamine, sööming, jalgadesegamine, kellauputamine, sõdurite saatmine kuningale on lihtsalt üksteise kõrvale asetatud. Seda osa raamatust võiks nimetada kompilatsiooniks. Nõnda ka jutt munanaisest, külavanema pojast ja ta pruudist näitab küll talumeeste rõvedust, pole aga eht „kilplus“. Küll aga hirm hiirekoera ees, kellest pääsemiseks nad terve küla maha põletavad, on jälle täiesti kilplaslik. Külgepoogitud rumalus viis hukkumisele kogu küla — nende hoiatavate sõnadega lõpetab autor raamatu.

„Das Lalebuch“ on esimene kogu kilplaste rahvatraditsiooni kokku võtta püüdev teos Saksas. Huvirohkuse tõttu selliste teoste vastu leidis nimetatu ka õige varstiseid järeletegijaid. Nii juba

järgmisel aastal (1598) ilmus teda jälgendav teisend „Die Schiltbürger“. Selle, nagu eelmisegi autor on avastamata. Mõlemate koostajaks on peetud üht ja sama isikut, mis aga hilisemate uurijate poolt on ebaõigeks peetud. Vahe nimetatud kahe raamatu vahel seisab viimase tegevuskoha asetamises Schildasse või Schildausse, kuna tegelasteks Lalebürger'ite asemel on Schildbürger'id; erinev on ka eessõna ja teose keelemurre.

Viimane omakorda sai rea uute allikaks. Kuid kõik need on omavahel mitmetigi erinevad, niihästi keelemurde kui sisu poolest, nii kuidas keegi väljaandja seda oma maitsele vastavalt suutis ümber teha.

*

Kas puutus Kreutzwald kokku mõne sellise ümbertöötisega saksa kirjanduses? Vastus võib olla ainult jaatav. Raskendatud on vastus aga küsimusele, milline ümbertöötis võis olla tema eestistise aluseks. Sisult ei erine ju Kreutzwaldi kilplased milleski „Lalebuch'i“ „sangaritest“, kuid väline erinevus nimetatud kahe raamatu vahel on küllalt suur, et seda otseselt Kreutzwaldi algallikaks ei või pidada. Selleks pidi olema mõni teine rahva-väljaanne.

Võrdlemisi käepärast olnud viiest eri tekstist langeb otsekohe ära „Das Lalebuch“, sest selle erinevus on küllalt suur: eessõna on hoopis teine. Kreutzwaldi teksti 41 peatüki asemel esineb seal 45. Sama raamatu teine redaktsioon „Die Schiltbürger“ on küll lähedasem: ka eessõna on kokkulangev, kuid peatükke on endiselt 45. Samuti esineb mõlemas raamatus üksikuid motiive, mis puuduvad Kreutzwaldi tekstis. Nende raamatute võrdlemisega jõudsin ometi lahendamisevõimalustele lähemale: Kreutzwaldi teose algallikat tuleb otsida „Schiltbürgerite“ jälgendite hulgast.

Veel suuremad on erinevused Gustav Schwab'i tekstist „Die Schildbürger“¹⁴⁾. G. Schwabi raamat on teisele eesti ümbertöötajale küll aluseks olnud¹⁵⁾, kuid mitte Kreutzwaldile. Sama ümbertöötaja L. Grossschmidt on oma vabatõlke täiendamiseks kogu Kreutzwaldi teksti kasustanud, mainides juba 2. tr. tiitellehel: „Dr. Kreutzwaldi ja Gustav Schwabi ainetel“.

Ei ole saanud otsitavaks olla ka Ludwig Tieck'i „Denkwürdige Geschichtschronik der Schildbürger, in zwanzig lesewürdigen Kapiteln 1796“¹⁶⁾. Erinevused on siingi niivõrt suured. Kreutz-

14) Die Deutschen Volksbücher. Für Jung und Alt wieder erzählt von Gustav Schwab. Zweite Auflage. Stuttgart 1843, S. 308—357.

15) Vt. [L. Grossschmidt], Kilplased. Väga kentsakad ja imeväärilised jutud ja teod noorele ja vanale jutustanud Gustav Schwab. Eesti keelde L. Grossschmidt.

16) Ludwig Tieck's Schriften. Neunter Band. Berlin, bei G. Reimer 1828.

waldi tutvus Ticek'i töödega¹⁷⁾ laseb aga arvata, et ka „Schildbürgerid“ olid talle tuntud. On olemas mõningaid väiksemaid ühtelan- gemisigi, kuid algallikaks pole see Kreutzwaldile kuidagi võinud olla.

Tuleb jätkata otsimist sobivama suunas.

Selle leiamegi Saksa rahvaraamatute hulgast. Tema täppis pealkiri on: **Volksbücher**. 4. Herausgegeben von G. D. Marbach. *Der Schildbürger, wunderjeltsame, abenteuerliche, unerhörte und bisher unbeschriebene Geschichten und Thaten.* Leipzig, 1838. Bei Otto Wigand. [Piltidega.]

Selle pealiskaudsemalgi võrdlusel Kreutzwaldi „übersolkimi- sega“ ilmneb äärmine sarnasus. Väliselt: mõlemate raamatud ja- gunevad esimeseks ja teiseks jaoks. Teise jao peatükkide arv mõlemail 41. Ka üksikute peatükkide pealkirjad, niipalju kui neid Kreutzwald tsensori sunnil pole pidanud muutma, on täiesti kokku- langevad. Samuti on mõlemad sisult samased, maha arvatud ainult mõned peatükid, mis Kreutzwald tsensori sunnil pidi asendama uutega ja kus ta arvustab ümbritsevaid olusid.

Vahepeal mõni sõna Marbach'ist.

Gotthard Oswald Marbach¹⁸⁾ sündis 13. aprillil 1810 Sileesias pastori pojana. Tutvus Liegnitzi rüütliakadeemias kreeka kirjandusega, huvitus hiljemini Breslau ülikoolis filosoofiast ja loogikast ning veelgi hiljemini teoloogiast. Tegeles selle kõrval veel matemaatika ja füüsikaga. Luges koguni ülikoolikateedril matemaatikat. Suri 28. juulil 1890. Äratas tähelepanu ka luule- tajana, draamakirjanikuna ja kirjandusetundjana. Meid huvitavate teoste seeria „Die Volksbücher“ 34 vihku ilmus temalt 1838—1842.

Marbachi rahvaraamatud äratasid omal ajal rohket tähele- panu ja levisid õige laialt.

Kreutzwaldi eluajal on ilmunud „Kilplaste imevärklikkudest tegudest“ kaks trükki — esimene 1857, teine — „uueste läbi vaa- datud ja parandatud trükk“ 1878. Parandused seisavad siin õieti ainult väheses keelelises kohendamises ja alamärkuse lisamises 20. peatükile. Ja tiitellehele on lisatud: Välja annud F. R. Kreutzwald.

Käsikirja pole kahjuks säilinud ja me ei teaks, kuidas Kreutz- waldi tõlge esimeses redaktsioonis välja nägi, kui seda puudust ei korvaks võrdlemisi hästi Tartu tsensuuriarhiivis teose tsenseerimise kohta leiduvad kaks kirja, millest selguvad kõik mahatõmbed ja muudatused. (Tartu tsensuuriarhiiv: О сочиненіяхъ разсмотрѣн- ныхъ цензурою 1857.)

*

17) Vt. L. Tohver, Kreutzwaldi väliskirjanduslikust eruditsioonist, lk. 103/4.

18) Vt. Allgemeine Deutsche Biographie. Zweiundfünfzigster Band. Nachträge bis 1899. Leipzig 1906.

Alates üksikasjalikku võrdlust tutvume kõigepealt, kuidas on Kreutzwald toiminud tegevuskoha ja tegelaste nimedega.

K o h a n i m e d.

Schildburg — Kilpla; Schildbürger — kilplane.

Saksamaal arvatakse sellega tähistatavat Schilda (või praegust Schildau) linna ja sealseid elanikke¹⁹⁾. Sõna on Kreutzwald tõlkinud kahes osas, kusjuures esimesest osast sai kilp ja teisest liide -l a n e, mis tähendab ju asukat. Nii siis *kilplane*.

Kilplase nime esmakordne tarvituselevõtja oligi Kreutzwald oma samas teoses. Siit tungis see hiljemini kui narri, tõlbi aruga inimest tähendav nimetus ka mujale eesti kirjandusse ja rahvatraditsiooni.

Utopia — Uppakallo.

See imelik nimi — Uppakallo — pole Kreutzwaldi enda väljamõeldis, vaid oli talle tuntud kahest allikast. Esiteks oli 1840. aastani olemas Järvamaal Peetri kihelkonnas küla, mis kandis samasugust nime. Nii loeme JVR (= Järvamaa vakuraamat) 1564. aastast E. Riigi Keskarhiivis: Dorf U b b e g a l l ja JVR 1615 — D. U b b a k a l l. Revisjoniraamatutest 1782 ja 1795 selgub, et Koigi mõisa alla kuulub küla U b b a k a l l. Edasi, „Beiträge zur Kunde Est-, Liv- und Kurlands“, lk. 521. „Ubbakall Df. (61). fr. Df. U b b a k a l l unter Koik, Ksp. St. Petri seit c. 1840 vollkommen eingezogen und Hofsfeld geworden (Past. l. und Auskunft des Besitzers). Landr. 1694 pag. 260: Df. U b b a k y l l, WB. 1686 pag. 921 b: Df. U b b a k a l l in beiden Fällen unter Mexhof verzeichnet, wie das gegenwärtige R Gut, damaliges Df. Koik selbst“²⁰⁾. Eespoolselgunu järgi on küla liidetud Koigi mõisa külge 1840, kuid nimi ise ja teadmine sellise küla olemasolust elas veel kaua rahvasuus. Üliõpil. R. Viidebaum'i²¹⁾ tõenduse järgi mäletab kohalik rahvas veel praegugi U b a k a l u nime.

Teiseks allikaks oli Kreutzwaldil rahvaluule, kus nimelt „Imede laulus“ esineb sageli see nimi. Nii N e u s, Volkslieder III, lk. 346/7:

„Söitsin, söitsin, vennikenne
Söitsin tükki Türgimaad,
Nattukesse Narvamaad,
Pole ilma Pohlamaad;
Ei näinud sedda immet,
Mis näggin Nässoverresse 22),

Mis olli U b b a k a l l u s.
Koerad kündsid, härjad hauksid,
Tüdrukkud teggid reggesid,
Naesed raiusid rattapuid,
Issa härjal ikkepuid,
Vannal targal tarvispuid,

19) Neudrucke deutscher Litteraturwerke des XVI und XVII Jahrhunderts, nr. 236—239, lk. V.

20) Vt. veel sama teose lk. 417.

21) Suuliselt saadud teade. R. Viidebaum on pärit Peetri kihelkonnast.

22) Näsuvvere küla Türi khk. Vt. „Üleriikline asumite nimestik“ 1923.

Koppusid koddarapuid.
Mehhed köndsid kõrtso teda,
Vina-pekerid peus,

Ölle-kannud kaindelis;
Õiskas' kõrtsi ölle peäl,
Laulis' kõrtsi laua peäl".

Laulu üleskirjutaja W. K. F. v. Dittmar, Vändra mõisnik, on seda kuulnud arvatavasti Vändrast. Laul, mis ilmus esmakordselt Rosenplänter'i „Beiträge zur genaueren Kenntniss der ehstn. Sprache IV“ (Pärnu 1815) ja on arvatavasti pärit Järvamaalt, oli tuntud Kreutzwaldile kas mainitud raamatuliste allikate või ka suulise traditsiooni — tõenäoliselt mõlemate kaudu.

Laulu sisu, kus kogu maailm pööratakse pea peale, võis mõjustada „Kilplaste“ ümbertegijat tarvitama küla nime töös, kus lastakse sündida ka õige tähelepandavaid imesid.

Kalekutisches Land — Kalkuni maa.

„Kalekut gern im 16. Jh. als eine ganz fern liegende Gegend angeführt; vgl. Murner Narrenbeschw. 24, 12²³). Sellegi nime on Kreutzwald moonutatult üle toonud.

Nirgendland — Eikuskil-maa.

T e g e l a s e d .

König von Nirgendland — Eikuskil-maa Ülem-isand.

Kuninga tõlkimine ülemisandaks on teostunud tsensori sunnil: „Pag. 4. 3. 11 ist der Ausdruck kunningas zu emendiren durch üllem oder wallitseja“²⁴). Ometi on jäänud raamatus kahe silma vahele üks „kuningas“: „Kaup oli sel korral tehtud, kui kuninga viimist kingitust kõrtsis vedelaks tehti ja kuivand kõrdele turvutuseks anti“²⁵).

Kaiser in Utopia on Kreutzwald samuti tõlkinud kuningaks, kuid tsensori poolt muudetud.

Bürgermeister, Namens Seufried Lödel — Kilplaste peavanem Hans Emisnik.

Nimi pole tõlge, vaid vaba väljamõeldis, sellisena tingitud tarvidusest tegelasele ja raamatule üldse veidi koomilisemat valgust heita. Öeldakse ju ka saksakeelses tekstis: „... und darum setzte der Bürgermeister, welcher sonst die Schweine der Gemeinde gehütet hatte, sein Sauhorn an den Mund“²⁶). Nii siis tõusik, endine seakarjus, nüüd peavanem. Miks ei või see põlvnemistunnusena Emisnikugi nime kanda! Üldse — ka „uusi sõnu armastab Kreutzwald moodustada suffiksi -nik abil. Juba „Tuletornis“ esi-

²³) Vt. Das Lalebuch, lk. 8, alamärkus.

²⁴) Tartu tsensuuriarhiiv: О сочинениях разсмотрѣнных цензурою 1857.

²⁵) Vt. Kreutzwald, Kilplased 1857; ptk. 28, lk. 85, rida 11—13.

²⁶) Vt. Marbach, Volksbücher 4, lk. 4, rida 29—31.

nes näit. kannelnik; siin linnanik, köietantsnik, järgnik“ 27). Siin siis — Emisnik.

Nichtwer — Mitekes; Niemanda — Eikedagi; Aber-Narr — Aga-Alp.

Fürsten on jäetud enamasti tõlkimata, vahel täidavad selle sõna aset ka suured isanda ja kõrge isanda. Käsi-kirjas on küll tõlgitud vürstid, kuid tsensor on selle maha tõmmanud: „pag. 10. 3. 2 in der Ueberschrift ist der Ausdruck vürstid ja zu deliren“; „3. 21. desgl. vürstide zu deliren“ ja paljudes muudes kohtades 28).

Bürgermeister — peavanem.

Bürgermeisterin on tõlgitud kord peavanemana (tähendab vist peavanemanna). Näit.: Unsere gnädige Frau, die Bürgermeisterin (Marbach, lk. 51) — Meie armuline emand peavanemanna (Kreutzwald, lk. 60).

Ka tekst ise on üsna täpsalt tõlgitud, ainult siin-seal sobivas kohas leidub mõni lisatud võrdlus või täiendus, mis püüab teha teost pildirikkamaks ja anda ühtlasi ka kohalikuma ilme. Võrdluseks kõrvutame mõningaid tekstilõike.

„Die Ratsherren aber verstanden den Ruf und liefen so eilig herbei, dass sie sich fast zu Tode gelaufen hätten. Daran hatte der Bürgermeister ein Wohlgefallen, warf sich in die Brust und sprach: „Also muss man Euch Herrn herbeirufen, Ihr Flegel!“ Um dieselbe Zeit aber fuhren die Schweine aus, welche der Bürgermeister, derweil er Rathes pflegte, von seinem Vize-Sauhirten regieren liess. Da nun die Schweine an dem Rathhause vorübergingen, rieben sie sich an demselben, dass es von unten bis oben erschüttert ward“. (Lk. 4/5.)

„Kutsusarve kuules jooksid nõuisandad kiirelt koku, et mõnel aega ei olnud, püksinupu kinni panna, teisel jälle kops tahtis lõhkeda. Päävanem rõemustas meeste kiiru nähes, aga kavalal kombel ei annud ta sest midagi märki, vaid tõstis nina uhkest püsti ja ütles: „Sedaviisi peab teid isandaid seie kutsuma? Teie Iontrused!“ Sel samal ael aeti seakari välja, mis senni kui Emisnik nõupidas, ühe korralise valitsuse al seisis. Kui nüüd sead nõukoeast mööda läksid, hakasivad naad sügelevaid külgesi seina vastu nii kõvast nühkima, et hoone maa raealt katukse arjani sigade kratsimise volil kõikus“. (Lk. 5.) 29)

On tähelepanav, et üksikute peatükkide pealkirjadki on täpsalt tõlgitud.

27) L. Tohver, Kreutzwald'i näidenditõlked, võrreldud originaalidega. „Eesti Kirjandus“ 1930, lk. 530.

28) Kiri Tartu tsensuuriarhiivis 1857. a.

29) Kreutzwaldi näited tsiteeritakse „Kilplaste“ 1. trüki järele. Kõrvalekaldumised on eraldi märgitud. Tsitaatides ettetulevad harvendused on Kreutzwaldi interpolatsioonid.

„Drittes Kapitel.

Wie die Weiber zu Schilda Rath fassen, ihre Männer wiederum heim zu fordern, und desshalb ein Schreiben an sie abgehen lassen“. (Lk. 13.)

„Achstes Kapitel.

Wie die Schildbürger ihr Rathhaus aufgeführt und die Fenster vergessen haben“. (Lk. 25.)

Järgnevas vaatleme osi, mis Kreutzwald omalt poolt on interpoleerinud. Esitame neist ainult mõned tähtsamad.

„Leider sind die Chroniken und Geschichtsbücher der berühmten Schildbürger bei dem grossen Brande, der ihren Ort betroffen, mit untergegangen“. (Lk. 9.)

„...andere aber mit Zetern, Geschrei und Vorwürfen, wie solches letztere denn leider in unsern Zeiten immer mehr in Gebrauch gekommen,

obschon es den Weibern keinerlei Vortheil bringt,

indem sie ihre Männer damit nur unwillig und widerwärtig gegen sich machen“. (Lk. 17/18.)

„Kolmas peatük.

Kuda naised Kilplas üheskoos nõu peavad, mehi koeu tagasi kutsuda, ja sellepärast sõnumiku kirja meestele läkitavad“. (Lk. 15.)

„Kaheksas peatük.

Kuda Kilplased nõukoea ülesehitatud ja aknad tegemata unustanud“. (Lk. 25.)

„Kuulsa Kilplaste vanapõlve aeraamatud on kõik ühel raskel tulekahjul ärapõlenud, mis nende peale viitsaks langes, ja kuida mõned ütlevad, sest oli tõusnud, kui ükskord enne jõulud tapetud siga kõrvetates väga suure tule olid teinud³⁰⁾. Aga et seesinane ütlemine üsna vale on, saab lugeja jutu lõpetusel kuulda, kus tulekahju alustust ja lugu tõi mõõda räägitakse. Mulle enesele nii häästi kui lugejale kahjuks ei võinud kirja põhja peale midagi pikemalt nende vanast põlvest tunnistada“. (Lk. 10.)

„...teised jälle riukärinaga, kisa ja haugutamisega, kui Lõbasuuküla naised. Kuda seda viimist naistesugu ka meie päivil mitmes kohas peab leitama, linnades ja külades, mõisas ja urtsikus, ehk kül naistele süsugune suusõda kuskil kasu ei kasvata, vaid enamist, kus mehed niisama harimata, vana sõna tõeks teevad, mis ütleb: laisuulaiselg. Aga ka seal, kus naiste piits võerdunud, teeb kurja suuga naine mehe ilma asjata vihaseks ja vasta okaliseks. Lahke nägu ja kasin

30) Veel praegugi tarvitatakse mõnel pool sellist sigade karvavõtmise viisi, et tehakse „muru peale“ õletuli ja pannakse tapetud siga sinna sisse.

suu on noore javana naisele kõige ülemaks eh- teks mehe silmas“. (Lk. 20.)

Järgnev näide on täienenud ka teises trükis, millise osa esi- tame kursiiviga.

„Dergleichen lieset man auch vom Amphion: derselbe hat mit dem lieblichen Klange seiner Harfe zu wege gebracht, dass ihm die Steine nachgezogen sind, sich fein ordentlich auf einander gefügt und so die Ringmauer der Stadt Theben in Böötia zu Stande gebracht haben.

„Sarnatseid imevärkliku asju loe- me ühest teisest vanast laulikust, Amphion nimi, kes oma kena kandle elinaga seda imet oli teinud, et kõik kivid ja kaljurahnuud tema järgil jooksid, siis korraliste üks teise peale hunnikusse astusid ja sedaviisi rõngas müüri Teebani lin- na ümber, Böötia maal olid teinud. Jah, ka meie maa enne- muisteses jutu mälestu- ses leiame ühe laulu- tar- ga, Vanemuine nimi, *keda tänapäevase Vanemuise lauljatega Jaama uulitsas mitte ei tohita vahe- tada, kes siitsaadik muud ei ole liigutanud kui südameid, kus enne- muistene laulik* 31) linnud, metselajad, kalad, tuule õhu ja vee laened oma laulu kuulama sundis, ehk tal kül seda rammu ei olnud: puid, kiva ja mä- gesitantsima panna. Üht räägitud meeste sarnalist viioli- ehk kandle-mängijat soovisid Kilplased endale nõukoea ehitamise abiks, lasid sellepärast igas kohas oma soovimist kuulutada ja katsu- sivad vahe aeal ise oma mängi ja laulu rammu, aga ei leitud seda pa- raku mite suurema või- malise olema, kui meie päivisil laulumeestel, mis iseäranis meie ko- has väga kõhetumad näi- tavad. Mõned puhuvad kül lauldes ennast hinge täis, kui kon, kes ärja suuruseks tahtis saada, et lugu välja näitab, ot- sekui tahaks üks mägi teise ilmaletua, aga nen- de sündinud lapsuke jääb

Solchen Geiger oder Spielmann wünschten sich die Schildbürger, liessen auch desswegen einen Auf- ruf ergehen und stellten Versuche an, konnten aber keinen finden,

31) Teises trükis vahele pandud read kõnelevad Jannseni 1865. a. asutatud „Vanemuise“ seltsist, mille esimene asukoht oli Tartus Jaama tänaval.

und entschlossen sich also nothgedrungen, selbst gemeinschaftlich Hand ans Werk zu legen". (Lk. 22.)

siiski üks naeruväärt pisuke — hiir³²)! — Kus kõik nokalised ja sulg-
lised laulule kipuvad, sääli unustatakse ena-
mist, et kaarna „kroonks, kroonks!“ veel ööpiku laul ei ole! Et Kilplaste laulikudel selle poolt sugugi paremat lugu ei olnud, pidid naad viimaks häda pärast ise kät töö külge panema, kui mõteldud asjast tõe-
ste uus nõukoda pidi tõus-
ma“. (Lk. 25/26.)

Lk. 31/32 on Kreuzwald jälle lisanud stseenile, kus kilplased kohkudes leiavad, et nad nõukoda ehitades on unustanud sellele aknad tegemata:

„Kilplased seisid kui peata kanad suures mures ja kartuses, arva-
tes, ehk mõni kuri nõid oma silmaga nende tööd riku nud³³), nõnda kui mõnikord koore kernuga juhtub, et koor enne võiks ei lähä, kunni kurja-
tegija karvadega kern saab suitsetatud! Aga kus tegija ise teadmata, kust siis tema karvu võib saada?“

Lk. 90 on lisatud alamärkus:

„Meis kohtades, kus veel surma kohtu ühe kurja tegija üle mõistetakse, jääb, kui kohtu otsus oli kuulatud, üks meike kope üle huta mõistetud inimese päa tatti murtud, otseki tähele, et süüdlase esu ka tatti murrtakse“³⁴).

Ihunuhtlust andva koolmeistri puhul pahandab ta (lk. 105):

„Ma tunnen mõnda Kilplaste naabri koolmeistri sarnast, kes täna miisamuti veel mõtlevad ja teevad, aga seda kogunist meele ei tuleta, kuida armastus, pikameeleline kannatus ja hoolega õpetamine palju paremad koolmeistri abimehed on.“

Samuti moraliseerib ta tekstikuuluvaid laule täiendades:

„Ma palun pange tähele
Jut passib igamehele.“ (Lk. 9.)

³²) „otsekui tahaks [kuni] pisuke hiir“ on moodustatud küll Marbachis leiduva laulu:

„Seht, es kreisst der Berg, o Graus,
Er gebähret — eine Maus!“ (lk. 21)

sisu ümber jutustades, kuid puudub sellisel kujul originaalis.

³³) „Kuri silm“ on laialt tuntud motiiv rahvausundis. Kurja silma vastu aitab suitsetamine, kusjuures eri puhkudel erisuguste asjade suitsetamine küsimusse tuleb.

³⁴) Tuntud motiiv Lääne-Euroopas: „Die Verurteilung zum Tode wurde symbolisch dadurch ausgesprochen, dass der Richter den weissen Stab, den er während der Verhandlung als Zeichen seiner Machtvollkommenheit in der Hand zu tragen hatte, über dem Gerichteten zerbrach und ihm die Stücke vor die Füße warf. Dieser Akt sollte also sagen: das Verfahren ist nun zu Ende, der Verbrecher ist gerichtet. Daher: den Stab über jemand brechen.“ — Vt. Fr. Seiler, Deutsche Sprichwörterkunde. München 1922; lk. 248.

Või: „See on, ma ütlen — kaval mees,
 Kes pühib oma ukse ees,
 Ja teiste rahvasitaga
 Ei haka sõrmi solkima.“ (Lk. 15.)

Järgnevas vaatleme peatükke, mida tõlkija välisel surve all pidid muutma.

Kuigi 20. peatükk on üldiselt sama, mis originaalis, on Kreutzwald toonud siia ometi uue motiivi; nimelt arvustab ta siin teravalt meie laulumehi, „kes vemmälvärssse mitte ainult enda rõõmuks üles ei kirjuta, vaid trüki läbi veel teistele kuulutavad“. Sealjuures ei tarvitavat nad loomulikku rahvakeelt, vaid on selles asjas veel vana saksa ikke all. Ühe sõnaga — kurjustab „Sannumetoja“ tegija üle, kes ei saa või ei taha aru saada „targa saksa mehe“ (siin mõeldakse Ed. Ahrens'it, kelle eesti keele grammatika³⁵) tol ajal oli ilmunud) „avalikukstegemist“, et sõnu tuleb nii kirjutada, kuidas rahvas neid hääldab. Lähemalt sellest küsimusest 25. ja 26. ptk. puhul.

Muid lahkuminekuid originaalist tuleb panna osalt tsensori arvele, osalt on ta ise lühendanud. Niipalju aga kui lektor Mickwitz'i kirjast tsensorile võib järeldada, on Kreutzwald püüdnud ka ise midagi „soolasemat“ vahele pista, kuid trükki pole kõik pääsenud.

Marbachi teksti järgi lähevad kilplased, nagu tingimustes öeldud, „pool-ratsul, pool-jala“ keisrit vastu võtma. Teel, keisrit mitte veel kohates, läheb peavanem mingisugusel otstarbel kivi-hunniku taha. Selle aja sees saabubki keiser, kuid peavanemal pole aega oma riideid korraldada, vaid ta likvideerib hädaohtliku seisukorra nii, et hoiab ühe käega ihukatteid korras, teise jätab keisrile tervitamiseks, kuid et kübara hoidmiseks üks käsi puudub, pistab ta selle hammaste vahele.

Lektor Mickwizi kirjast järeldades on Kreutzwald kivi-hunniku taga käimise ja keisrile vastuminekuga stseeni palju üksikasjalikumalt välja töötanud:

„Cap. 20. der Empfang des Königs pag. 58 scheint der ganze Inhalt nicht passend; besonders aber sind in d. Mitte mehrere Stellen unschicklich u daher zu deliren, z. B. Aga meie jäänd bis fertigada ja; ferner vier Zeilen weiter zur Herstellung des Fadens in d. Worte astudes die Silbe de zu deliren, so das istus daraus wird; darauf ist in derselben Zeile weife kuhjufese tegi zu deliren u eine Zeile weiter soorma. Ferner von unten B. 7. der Passus fastis ühe bis kinni und drei Zeilen weiter aga kumba bis pag. 59. oben ei kuffufs, gleich darauf auch kübara ja; ferner in der folgenden Zeile ist papa

35) Eduard Ahrens, Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialekts. I Theil. Formenlehre. Tallinnas 1843.

zu deliren u künigas zu fehen. p. 59. B. 31 b. unten iſt ſtatt ſitta³⁶⁾, welches zu deliren, jedesmal ſiwi zu fehen³⁷⁾."

Vastavaid mõtteid, mida tsensori kirja põhjal võime oletada, originaalis ei ole, kuuluvad seega Kreutzwaldile endale.

21. peatükis sündinud muudatused on jälle tingitud tsensori survest:

„Einundzwanzigstes Kapitel.

„Kakskümnes-esimene peatük.

Wie die zu Schilda dem Kaiser einen grossen Hafen mit Senf verehren.“

Kuda Kilplased Uppakallo ülemisandale poti täie linnu-piima kingivad.“

Samast kirjast loeme: „Cap. 21. pag 60 bis 61 wird dem König ein großer Topf mit jaurem Senf zum Geschenk dargebracht welcher aber zu Erde fällt und zerbricht. Dieser Abschnitt ist als abgeschmackt, trivial u. unehrenbietig gegen die Person des Königs zu streichen“³⁸⁾.

Tsensori mahatõmme on põhjustanud eestistajat tervet uut episoodi juurde looma. Sisult on see analoogiline peavanema valimise looga³⁹⁾, kus naine etendab targa nõuandja ja abilise osa:

„Aga nüüd tõusis teine häda, kust seda aruandet võta? Kül kratsis mitu meest siin pääd ja otsis kõrva tagant nõu, aga ei leidnud midagi sealt. Lõuna jõudis käte, meeste kõhud olid tühjad, mispärast koeu läksid ja pärast lõunat jälle asjatallitust pikemalt tahtsid toimetada. Sööma laual märkasid naised kohe, kuda murekoorm nende abikaasa isandaid vaevas. Kui kogukonna-päävanema emand kavala taganõudmise läbi mure pakitust kuulda saanud, ütles ta: „Ma tahan sind aidata, et täna kui ennegi kõige kogukonna ees oma tarkust võid välja avaldada; viige Uppakallo isandale linnu piima.“ „Kust seda võta?“ küsis päävanem. Naine õpetas sala asja ja nüüd oli mehikesel suur rõem. Kui pärast lõunat nõukogudus koku astus, ütles kogukonna päävanem: „Mul on hüva nõu valmis! Minuta ei võiks teie midagi korra pärast toimetada: kuulge: meie tahame ülemisandale poti täie linnu-piima andeks via.“

Neid ammuli aetud suusi, mis siin nähtavale tõusis, ei jõua mina mite üleskirjutada, oskaksin natuke paremine maalida, siis katsumsin õnne, imestlemist pildikese läbi ülestähendada, aga nüüd ei ole mul paremat nõu, kui lugejaid paluda, meelega vaimu ja luule⁴⁰⁾ abiga seda asja äraseletada. — Viimaks hakas üks teine küsima, kus maal need linnud kasvavad, mis inimene kui lehma ja kitse võiks lüpsata. Siin seletas nüüd kogukonna-päävanem mõistatust, kuda naine kodu oli õpetanud:

„Kesse kõnnib kõrta mööda,
Astub aia ääri mööda,
Lennab lille õilmeid mööda?
Mesilane linnukene

36) Nüüd mõistame ka, miks esineb Kreutzwaldi tekstis a h e r v a r e, kuna ometi originaalis on D ü n g e r h a u f e n, mida Kr. tahtis tõlkida s i t a h u n n i k, kuid lektor Mickwitz soovitas selle kui ebakõlvulise asemel tarvitada k i v i h u n n i k.

37) Kiri Tartu tsensuuriarhiivis 1857. a.

38) Kiri Tartu tsensuuriarhiivis 1857. a.

39) Vt. K r e u t z w a l d, Kilplased, ptk. 16.

40) ja l u u l e — interpolseritud 2. trükis.

Se'p se kõnnib kõrta mööda,
Astub aia ääri mööda,
Lennab lille õilmeid mööda.

Kui meie nüüd poti täie met ülem-isandale andeks viime ja seda linnu-piimaks nimetame, siis oleme väga arulist kingitust viinud.“ Kõik kogukond tänas hää nõu eest ja kiitis päävanema tarkust. Pikemalt võtsid naad ete kingituse met, mis ehk kolme toobi osa võis olla, ühe suure poti sisse panna, mis kaks meest toobri puuga õlgade peal kannaksid, misga kingitust suuremaks taheti teha.“ (Lk. 71/72.)

Sellest tingitult erineb ka peatüki lõpp, kus kõneldakse poti sisu saatusest.

Milliseid tähtsusetuid üksikasju tsensor on pidanud tarvilikuks kärpida, selgub 22. peatükist:

„Junker Kaiser, ist es nicht Euer Sohn?“ — „Ja,“ antwortete der Kaiser. „Fürwahr, sprach der Bürgermeister, ich habe es ihm an der Nase angesehen...“ (Lk. 61.)

„Eks se ole teie oma poeg?“
„Jah,“ vastas ülem-isand. „Tõetlikult,“ ütles kogukonna päävanem, „seda ma arvasin kohe⁴¹⁾, kudas kana, nõnda muna; kuld-sel linnul kuldne muna...“
(Lk. 74.)

23. peatükis ei jäeta puudutamata ka vanameelseid keele suhte: „ja kus võeraks palutud ülem-sand ei mite laual, vaid „laudas“ istub“. Sellest kuuleme veel edaspidi. Muidu on kogu peatükk veidi ümber töötatud, milleks kahtlemata põhjust andis tsensori arvamine:

„Cap. 23. p. 64. dieser Abschnitt enthält die Schilderung des Gastmahls zu Ehren des Königs in einer des Gastes keineswegs würdiger Weise die ausführliche Beschreibung der Szene mit der Buttermilch von der Mitte bis an's Ende ist vollends trivial, das ganze Capitel wohl nicht zu gestatten...“ (42).

Sisult hoopis erinevad originaalist 25. ja 26. peatükk. Marbach kõneleb 25. peatükis: Keiser palub Kilplast lahkumisel oma võõrusisandaid, et nad talle esitaksid oma soovi, mille ta tahab täita. Kilplased kandsid oma soovid ette järgmiselt: Et neid välismaa vürstid ja isandad nende kodudest välja kutsusid, on neid tabanud kodus suured kahjud, seepärast olid nad sunnitud selliseid narrikombeid omaks võtma, et nad saaksid rahulikult koju oma töö juurde jääda. Et neid aga nende ettevõtteis pilgataks ja läbi viimast takistatakse, paluvad nad keisrilt selle vastu kaitset. Keiser vastab neile kirjaga, mille sisust kõneldakse järgmises peatükis.

Marbachi 26. ptk. kõneleb keisri vabastuskirja sisust: keegi ei tohi kilplasi nende ettevõtteis sõna ega teoga takistada.

41) Käsikirjas on olnud täppis tõlge, sest tsensori kirjust loeme: „ferner ist pag 62 in der Mitte zu delieren: ma tunnistasin bis nina otsast“. Lisand „kuidas kana [kuni] kuldne muna“ on hili-sem. (Harvendused minu; Ed. L.).

42) Kiri Tartu tsensuuriarhiivis 1857. a.

Millegipärast pole need peatükid tsensorile meeldinud, kes on seal eriti palju kärpinud:

„... 3. 3 die Bitte und das Versprechen des Königs, den Schuldbürgern einen Freiheitsbrief der Mærtheit (alpuise priiuse kirja) zu geben bis 3. 7. und 8. Mit Beziehung auf das folgende Capitel 26., welches jenen Freibrief enthält und zu deliren ist, muß auch die Ankündigung desselben im pag. 68 3. 9. d. Passus kuida alamal jaame avaldaana⁴³⁾ geſchrieben werden. — Cap. 26. pag 68 bis 69 unten zu deliren: der Freibrief ſelbſt.“

Selle tagajärjel kirjutaski Kreutzwald nende asemele uued, võttes aine tol ajal kõige põletavamast päevaküsimusest kirja-meeste ringis: võitlusest vana ja uue (Ahrensi) ortograafia vahel.

„Kilplaste“ 25. peatükis kirjutatakse: „kuda Kilplased Uppakallo Ülem-isandalt kirja-seadust paluvad“. See sünnib nii: Enne kui Uppakallo ülemisand Kilplast lahkub, esitavad kilplased talle palve, et ülemisand keelaks Kilpla kirjameestel niisuguste kirjade trükkipanemise, milles selge ja kallis Kilpla keelemurre ära salatakse. Sest

„kuis tohib üks mõistlik tark kirja mees sõna kirjutada, kus „sanna“ peab seisma ehk „Sannumetooja“ kohta sõnumitooja panna, ja sedaviisi kõik vanast päritud kunstlikud jooned, kui „temma; minna; sinna; nimmi“ ja nende sarnatsed: tema, mina, nimi etc. kirjutada, et kirja sõna välja näitab, kui tuleks ta rahva suust ja ei mite raamatust. Aga ehk kül meil seda kartust ei ole, et Kilplas kedagi niisugust rumalust saaks hakama hääks kiitma ehk tegema, siiski tõuseb kartust, rahvas võiksid muul maa-del mõne saea aasta pärast nõnda kirjutama hakata. „Oh palla sikk!“ kui seesugust õnnetust viimaks Kilpla tuleks, mis siis teha? kõik kahekordsed ealeta kirjatähed jäävad maha ja ei anta nende asemelle muud kui mõni ealega kirjatäht iisaks, mis seda puudu ial ei jõua äratasuda. Nõnda oleme ilja aegu ühest uuest väga targa mehe kunstlikust kirjast üleslugenud, et kümme lehte poole peal, kui meie uuendaja värki peaks kirjutatama 627 ealeta pookstavi maha jääks ja selle kahjule mite suuremat lisa ei tuleks, kui 97 ealega pookstavi, mis vähem on kui üks kuendik. Kilplased palusid ülem-isandat alandlikult, uutvärki kirjutamise solkimist Kilpla vallas ära-keelata, ja ei kellegile pikemat luba anda, vanast „tuderitud“ meeste kirja joonelt kõrvale astuda“⁴⁴⁾.

Uppakallo ülemisand annab oma lubaduse kohaselt neile kirjaliku vastuse, mis tuleb järgmisel päeval rahva ees ettelugemisele, järgmise sisuga (ptk. 26):

Ülemisand leiab, et niisugust keeldu tarvis ei ole. Nõnda kui igäühel voli on oma alpimiskombeid fäita, nõnda on ka igal Kilpla kirjamehel õigus „oma laulu ja tegu avaldada“, kuidas ise tahab. Sest pole ju sundust, et üks mõistlik kilplane sellise teelt-eksitud kirjamehe lori peab lugema, „kes sõnad sedaviisi püüdnud üles panna, kui rahva suust kuulis kõlksuma; vaid kõigile jääb edaspidi kui tänini prii voli targemate kirja-meeste raamatutest ajaviidet ja tulu otsida, kus „varsi luggo vanna kenna sannaga“ teile antakse:

⁴³⁾ Vt. Marbach lk. 68: „... deren Auszug hiernach folget.“

⁴⁴⁾ Vt. Kreutzwald, Kilplased, ptk. 25, lk. 80.

„No kedda muud kui sedda, mis monne aia takka jälle pappi räkides olli kulutanud, kudda t u b b a k a s t p i p o pannakse ja rentnikko poeg siiski — ehk küll kihhin ja kakhhin jubba lahti olli — kirriksnaks ei sa. Vot tebe rass! 45).

Soovitatakse „tuderida“ nende meistrite kirju, kes kirjutavad „sinna rōmo murrudelle, kus keik metsad, asad (?) ja vainud lehkasid ja innimessed messi- pu aedas“ i s t u s i d, iljemine „laudast“ söivad ja jõivad; — kuni päritud keelemurdest võõrduvad ja hiljem kilpla, uppakallo, kalkuni ja maa keele vahel enam kuskil vahet ei ole.

Ühtlasi kahetsetakse, et „mõni meie rahva soost sündinud mees 46), kellele jumal kenj andeid jaganud“ ennast võõrast ikkest ei oska päästa, mis rohkem kui kaheaja aasta eest keeletundmatud võõrad meie sarvi sidunud. Selline vanameelsus panevat ka vagama tuvi südame paisuma, kuid sellegi pärast ei taha ülemisand sundida ega keelata ühte jätma ja teist tegema.

Sellise ümbertöötise vastu pole tsensoril midagi.

Asjaoludest, mis andsid Kreutzwaldile ainet selliseks ümbertöötiseks, järgnevas lühidalt.

Ahrens'i „Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialekts I“ ilmumisega 1843 anti lõplik hoop saksa keele eeskujul põhjenevale ortograafiale, mis valitses XVII sajandist alates kirikukeeles. Selle iseloomustavaks jooneks oli lahtise silbi pika vokaali kirjutamine ühekordselt (tule, pro tuule), samuti ka lah-tise silbi lühike vokaal, ainsa vahega, et viimasel juhul vokaalile järgnev konsonant, kuigi see oli lühike, märgiti kahekordselt (tul-le•pro tule). Et pikk konsonant teatavil korral samuti märgiti kahekordselt, muutus tihtipeale võimatuks konsonantide pik-kusvabe nähtavakstegemine kirjas.

Ahrens'i grammatika peajuhiseks on, „et lühikesed vokaalid ja konsonandid märgitakse ühekordse, pikad aga kahekordse tähega“. Ahrens andis sellekohase reegli, toetudes soome keelele, ja rõhutas, et uus, „soome“ kirjaviis tuleks eestigi keeles „ainuõigena ja loomupärasena“ tingimata maksma panna. Siitpeale hakkaski kirjaviisi muutuse küsimus liikuma. 1844 ilmus Ahrens'i sõbralt Schüdloffel'ilt esimene töö uues ortograafias: „Toomas Westen, Lapo rahva uso ärataja Norra maal“ 47).

Kirjas ja suusõnal propageerib Ahrens oma ettepanekuid, arvustab ja juhib tähelepanu senistele puudustele. Visa võitluse tagajärjel pääses uus kirjaviis maksvusele alles pärast Ahrens'i surma. Kuidas Kreutzwald sellest võitlusest osa võttis ja millise osa ta oma kilplastele andis, sellest lühidalt.

45) Arvatavasti tsitaat mõnest Jannseni tööst.

46) Küllap siingi mõeldakse Jannsenit, kelle vanameelsus jääb talle kauaks südamele. Veel 12. XI 1867 kirjutab ta Koidulale: „... ma annan Teile oma sõna usalduse pandiks, et mul Teie ega Teie isa vasta mingi vaenu südames ei ole, aga seda rohkem k a h e t s u s t, et Teil mõlemil julgust ei ole olnud, pöörasest kirjutamise viisist endid lahtikiskuda.“

47) Vt. E. biograafiline leksikon, lk. 8.

Kuigi uuendusmeelne, oli Kreutzwald eesti keele grammatika asjus alguses üsna võhik, mida ta ise kurtis ja mida Faehlmann talle sageli ette heitis: „Nimm den allerersten Vers der Bibel ohne zu wählen: Algamisses loi Jummal taevast ja maad. Auch Du schreibst schon algamises“⁴⁸).

Aastat kolm enne seda kirjutab ta Faehlmannile:

„Sinno andsik, uutvärki Ortographia on immelinne ja naljakas kül, misga Ma-kele kirja nago tõlpiks teed, kui keik ülleliigsed sõnna pokstavid välja rokid; agga kes Jummal teab, kas rahva agganast leivapallukest söma õppinud kõhhule ni äkitselt selgem uutse seppik akkab maitsema?“

Kreutzwald ei usalda järsku Faehlmanni jälgedesse astuda, vaid soovitab aegamööda, „vähhe avalt kohhendada“. Kui korraga kõik vana välja kiskuda, „lähheb auk vägga sureks ja mitto kommistab ninna piddi sisse!“ Ühtlasi kardab õpetatud mehi, kes selle vastu hakkavad kisa tõstma⁴⁹).

Veel hiljemini kurdab ta:

„Den Vorschlag zur Finnischen Ortographie konnte ich nicht mehr benutzen, auch ist dieselbe mir ziemlich unbekannt. Beim Lesen der Arendtschen Schrift ward ich aufmerksam gemacht auf eine kleine Schrift: Toomas Westen von Pastor Schüttlöffels; diese hab ich flüchtig angesehen, weiss aber nicht, in wie weit der Verfasser sich das mir gänzlich fremde Finnische zum Vorbild gemacht hat. Willst Du Dir die Mühe übernehmen, mein Manuscript nach der Finnischen Ortographie vor der Abschrift umzumodeln, so habe ich nichts dagegen... Mir kann es nur lieb seyn, wenn wir einmal eine bestimmte Norm für die Ortographie gewinnen u aus dem Wirrwar des Babylonischen Thurmbaus herauskommen“⁵⁰).

Küllap vist Faehlmanni poolt redigeeritult ilmus järgmisel aastal Kreutzwaldi toimetatud kalender „uues kirjaviisis“:

„Hinsichtlich der Finnischen Ortographie findet unser Kalender in allen Classen die heftigste Opposition; Geistliche u. Layen, Gelehrte u. Ungelehrte, Patrizier u. Plebejer, kurz: Alles lehnt sich gegen diese Neuerung auf“⁵¹).

Siitpeale hakkab Kreutzwald ka avalikuks võitlusmeheks, sõdima „uue kirjaviisi“ maksvuselepääsu eest aastaid, kasustades seks otstarbeks rohkesti avalikku häält: ajalehis, kalendrites, raamatuis ja ka kirjavahetuses⁵²).

Küsimusele, kes suutis teda selle uuenduse jüngriks teha, annab ta ise vastuse: „Meine spätere Verbindung mit Sjögren, gegen den ich anfänglich in diesem Punkt getreten war, öffnete mir die Augen; jetzt fing ich an das Ding vom Estnischen Standpunkt

48) Faehlmann Kreutzwaldile 13. I 1842.

49) Kreutzwald Faehlmannile 1. VI 1839.

50) Kreutzwald Faehlmannile 13. VIII 1845.

51) Kreutzwald Faehlmannile 5. I 1846.

52) Vt. ms. ka Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus I, mitmes kohas.

zu betrachten und siehe da! aus Saulus wurde ein Paulus“⁵³).
Nii siis — Sjögren.

Nüüd jagab ta armuta hoope oma vastastele, eriti aga Jannsenile, kelle „Perno Postimees“, „Sannumetoad“ j. m. ilmuvad ikka veel vanas kirjaviisis; pealegi ei taha ega taha viimane lahti öelda vanameelsete pastorite meelevaldalt, kes olid vaenlikud Ahrensi uuendustele ja kelle toetusel õieti saigi Jannsen oma lehte üleval pidada, sest et nende poolt oli kindlustatud vajalik tiraaž.

Teravaks läheb vahekord Kreutzwaldi ja Jannseni vahel eriti siis, kui Jannsen uues kirjaviisis kirjutatud töid „Postimehesse“ ei lase, Kreutzwald oma kirjutisi aga ümber redigeerida ei luba ja nõndaviisi ukse taha peab jääma.

1857. a. Tartu Kasulises Kalendris küsib Kreutzwald F. Russow'ilt, miks ta „kord ühe oma ramato uel kirjakombel“ on kirjutanud... ja pärast ometi jälle vana viisi peale hakanud?“ Ja vastab ise sealsamas: „Pimedate meele heaks“. Russow vastab, põhjendades oma tegu sellega, et uus kirjaviis olevat lugejale liiga raske⁵⁴).

Umbes pool aastat hiljemini ilmus Kreutzwaldilt samas lehes artikkel, milles ta avaldab valmisolekut võitlema „uue kirjaviisi“ eest. Juhib tähelepanu ka Ahrensi grammatika hüvedele ja näitab ühtlasi, kes on ta silmad ses küsimuses avanud:

„Ma olen kaua kül võeras ikkes vedanud, Sakslaste adruga meie põldu künnud ja tondi äkkega äästanud, enne kui targemate õpetuse abiga märkama sain, et asja lugu loodud kombel sedavisi pikemalt edasi ei võinud minna. Üks kuulus kirjatarck Soomlane, kes juba muru al igavest rahu puhkab, oli eksituse võrku mu silmast peastnud⁵⁵). Ühe teise noore põlve ka juba haura söngi magama läinud sõbra nõul olin parajalt Sauluse kombel kodunt välja läinud, hullades valguse vasta mässama, aga enne kui Damaskusse jõudsin, sain ma usklikuks Pauluseks, ja nägin selgeste, et neil, kelle vastu ma vaimu pimeduses olin sõdinud, igapidi õigus oli. Niisugust pööramise õnne eksimise teelt sovin teile ja teistele, kes tännini vasta okkast lakuvad“⁵⁶).

Kogu kirjutis on hoogus ja mõjuv. Ka toimetuse vahemärkused on selle poolest huvitavad, et need oma obskurantismis midagi soovida ei jäta. Eelmise tsitaadi kohta käib järgmine vahemärkus:

„Minna sovin iggäühhe inimessele pööramist Issanda Jesusse pole, agga ei mitte Soomlaste kirjutamisse visi pole. Ei te ei meie, egga Soomlaste kirjutamisse viis õnsaks, vaid Jesus on ainus Önnisteggia“⁵⁷).

Universaalne abinõu vanameelsuse põhjendamiseks — Issand Jeesus!

53) Kreutzwald Sachssendahl'ile 16. XI 1852.

54) „Tallorahva Postimees“ 6. XII 1858, nr. 23.

55) Vrdl. ka Kreutzwald Sachssendahl'ile 16. XI 1852.

56) „Tallorahva Postimees“. 9. V. 1858, nr. 43.

57) Sealsamas.

Nii on üsna mõistetav, et Kreutzwald nägi nende tegevuses kilplust ja pühendas paar oma tõlgeteose peatükki oma maa „vägilastele“.

Järgnegu veel näide, kuidas ta sulg ses võitluses salvab, „et koerahamba jälg välja paistab“:

„Ehk kül teie seda teate, mis vahe kanga vanutamise ja kohtumeeste vanutamise vahel on: siiski ei tee teie kiri sugugi vahet. Teie vannutate kangast ja kohtumehi ühe pingi peal; tuul on teie keeles villo ja ladalt ostate villo. Aga rahva su tunneb vilu tuule ja kedrab villu. Aga pimedamad pimedate juhatajat, keda üks Pärnu Kilplane ilja aega avalikult tunnistas: ei oska enam Eesti keelt Kilpla keelest lahutada. Paremine ei võinud ta seda tööks teha, mis Kilplaste jutu lõpetusel rägiti, et kuulus Kilplaste sugu meie maalt veel ei ole ärakadunud⁵⁸⁾. Väandra metsas on nende pesa“⁵⁹⁾. Viimasele lausele reageerib toimetaja märkusega: „Imme kül, et maarahvas Väandra õppetaja⁶⁰⁾ ramatuid enam armastavad kui keik muid ramatuid! Kui nemmadgi maakeelt ennam ei mõista, kes siis mõistab?“⁶¹⁾.

Küllap „üks Pärnu Kilplane“ käib vist Jannseni kohta, kes muuseas ka esimesena kõne all olevat teost „arvustas“ M. Jürgens'i raamatute reklaami puhul „Pärnu Postimehes“:

„Kuda peälekirjast jubba nähha: Uus rahvas uus keele murre. Sa panneb nende „ülem ijand“ launis jaggedaste pahhats, et ma keele kirjutajad Kilplaste keelt ei armasta; agga mis tehha? jenni kui pibel, juilusse ja laulo ramat ma keele on, jättame meie Kilplaste keelt Kilplastele. Ma keel ullataj veel meie tavviis. Agga rahjats on Kilplaste teud muudo feruad kül ja 20 fopp. eest ta mitte kallid“⁶²⁾.

Selle ülevaatega peame piirduma „Ahrensi keele“ võidukäigust, kuid loodetavasti on antud sellega vähegi rahuldav sissevaade tollesse ajajärku ja meeleollu, milles Kreutzwald pidi tšensori poolt mahatõmmatud peatükkide asemele kirjutama uusi. Ja kust pidigi ta parema aine leidma, kui oma lähemast ümbrusest, nende seast, kes ta hinge täitsid oma obskurantliku vastuseisuga, põhjendades oma seisukohti Issanda Jumalaga, selle asemel, et vaevaks võtta tutvudagi lähemalt ettepanekute enestega. Ta kuulutab neile sõja:

„Kes vannast kammitsast oma jalga ei julge peasta, se ei ole minu seltsimees! ja kuhu ühte neid mehi palju koko astub: senna ei tõsta ma sundimata oma jalga mitte“⁶³⁾.

Niisuguses olukorras on siis selge, miks Kreutzwald eesti kirjameeste tegevust oma tõlgetöös näitab kilplaslikuna. Kuigi ehk

58) Vt. Kreutzwald, Kilplased, ptk. 41.

59) „Tallorahva Postimees“ 9. V 1858, nr. 43.

60) Mõeldud on Carl Eduard Anton Körberit, vaimulikku ja kooli-kirjanikku, kes oli Väandras pastoriks 1836—57. Oli ühtlasi Jannseni vaimseks isaks.

61) „Tallorahva Postimees“ 9. V 1858, nr. 43.

62) „Perno Postimees ehk Näddalileht“ Pernus 6. XI 1857, nr. 19, lk. 154.

63) „Tallorahva Postimees“. 9. V 1858, nr. 43.

ka tsensor poleks kärpinud, ometi oleks pudenenud selle võitluse järgi igal juhul teosesse. Nii 20. ja 22. ptk. puhul. Peame võtma ka arvesse, et „Kilplased“ on kolmas raamat Ahrensi keeles 64).

Tsensorsi tähelepanu on äratanud ka 37. peatükk, mille kohta ta lektor Mickwitzi kirja äärele on kirjutanud: „Das ganze Capitel zu defiren.“ Selle peatüki saksakeelses redaktsioonis kõneldakse: „Wie die Schildbürger dem Kaiser Volk zuschicken und wie es ihrer Soldaten einem erging.“ On arusaamatu, miks see sisult nii süütu peatükk kustutati. Selle järele on muutnud Kreutzwald peatüki, 1. pealkirja: „Kudas Kilplased ühe koleda elaja vastu sõta lähevad“ ja 2. pannakse jänes mehi kohutama.

Peatüki sisu Marbachi järgi: Kuuldused sõjast, mille tagajärjel kilplased kiriku kella järve peidavad, polnud tühised, sest peagi käsutati mõned sulased pealinna garnisoni. Läheks pikale seletada, mis imesid meie kilplased ses sõjas toime panid. Tosinast väljasaadetust tuli tagasi ainult 12. Need kaksteistki olid langenud, kuid jälle üles tõusnud. Üks, eriti vahva, sooritas koos teiste kangelastega rünnaku vaenlase kanadele ja hanedele. Sama kilplane oli vähe aega tagasi leidnud käelaiuse soomussärgitüki ja laskis selle rätsepal ömmelda oma südame kohta rõiva alla, kaitseks vaenlase löökide vastu. Kui nüüd kilplane kukke taga ajas, jooksid talumehed odade ja kootidega kohale. Mees püüdis üle aia hüpates põgeneda, jäi aga aia otsa rippuma. Talumees torkas odaga just ta keha keskohta, aga ennäe! oda pörkas tagasi ja kangelane oli löögist üle aia aidatud. Kangelane, pidades end langenuks isamaa eest, hakkas otsima haava, leidis selle asemel soomussärgitüki, mille vastu löök oli pörrganud, ja hüüdis rõõmsalt: „Ei, nun lohne Gott dem klugen Schneider, der mir diess Kleid gemacht: wie hat er so wohl gewusst, besser als ich selber, wo ein braver Schildbürger das Herz trägt!“

Kreutzwald jutustab: Ehk küll, kui nad kella järve matsid, sõda Kilplasse ei tulnud, siiski juhtus nendega suurt ahastust tekitav lugu: mehed nägid ühel hilja-õhtul naaberküla kõrtsist tulles koledat elukat. Elukal oli kaks suurt musta silma ja suurt sirget sarve. Ta polnud hariliku metsalisena nende eest putku pannud, vaid koledal viisil, otsekuu inimene, maha istunud. Istudes muutus see imelikul viisil kolm korda pikemaks. Kogukonna peavanem kutsus kokku nõupidamise, kus otsustati elamuid kaitsta kõrge plankaiaga ja tosin nooremat meest saata eluka vastu sõtta. Läheks pikale kirjeidada meeste ettevalmistusist sõjale ja vahvaist tegudest. Nimetatagu vaid: tosinast tuli tagasi 12; needki pääsenud kavalusega: kui lehtede kahin metsalise tulekut oli kuulutanud, olid nad kummuli maha langenud, ega liigutanud end enne õhtut, mil üks julgem oli pea tõstnud ja ei mingit hädadohtu märgates sellest ka teistele teatanud.

Julge peatõstja oli mõne aja eest kündes kämblalaiuse rinnakilbitüki leidnud ja lasknud selle rätsepal südame kohta ömmelda. Selle kaitsega oli tal julgust enam kui teistel. Teel koju eraldus ta naaberküla kanakarja vaatama. Õnnetus segas end vahele peremehe näol, kes, nott käes, tuli va r g a fe valu andma. Mees tahtis üle aia hüpata, kuid jäi teiba otsa kinni. Peremees sihtis malga, otsekuu terava oda põgenejale just keha keskohta, võöst veidi alamale. Kas sa näed imet! Malga ots pörkas tagasi ja mees oli üle aia aidatud. Saadud kahju jõevee peeglist silmitsedes märkas mees, et rätsep kilbitüki just sinna oli ömmelnud, kuhu taluisand löögi oli andnud. Kilplane hüüdis rõõmuga: „Taevas tasugu rätsepile

64) K. A. Hermann, Eesti Kirjanduse ajalugu, lk. 391.

hüva palka, kes varju-lapi parajas kohta oli õmmelnud. Tema teadis palju paremine kui mina ise, kus häda kitsikusel Kilplase süda seisab!“

Hiljemini on õpetatud mehed selgeks teinud, et kole elukas keegi muu ei olnud, kui haaviku isand ehk jänes.

Sellele peatükile on Kreutzwald andnud täiesti omapärase kuju, kuigi laenatud ainetel, kuid mis on kilplaslikkuse suhtes isenesest palju paremaks näiteks kui originaalis leiduv.

*

Nii on Kreutzwaldi „Kilplaste“ algallikaks olnud G. O. Marbach'i omakordne ümbertöötis vastavast saksa tähteosest „Schwab'ide Nibelungidest“, nagu ütleb K. von Bahder oma väljaande ees sõnas. Arvestades seda, et autor oli sunnitud tegema käsikirjas hulga parandusi, muudatusi, ümberkujuandusi, enne kui võis selle avalikkuse ette tuua, peame silmitsema teost selle valmimisjärgus ja lõppstaadiumis — trükituna. Võrdlemisel selgub pea, et autor on püüdnud kasustada võimalikult kogu materjali. Väljajätted saksa keelsest originaalist on õieti tühised (osa neist kuulub tsensori mahatõmmete hulka). Nii on peatükid 25, 26 ja 37 asendatud kohalikust ümbrusest võetud ainetega.

Kus mõni väljend tõlkijale vastuvõetav ei olnud, olles kas võõrapärane meie oludele või liiga kuiv, seal püüdis ta ise appi tulla ja vastavad puudused kõrvaldada. Näit. tõlgib ta Vize-Sauhirt — korraline valitsus j. t. Eriti naiste vastu on ta õige mitmeski kohas kaunis kibe. Ta tõlgib näit. lause: „Wiewohl nun Solches die Weiber nicht eben ungeru thun mochten, in der Hoffnung, dadurch das Hausregiment zu erhalten“ (lk. 12) — (naised lootsid) püksa oma jalga saada ja pääks seatud mehe seeks teha, mis üks pää esimese pookstaviga alustud sõna nimetab (lk. 14). Samuti kirjutab ta 4. peatükis, et naiste suusõda ei kasvata kuskil kasu, vaid teeb ainult mehe vastuokkaliseks, mis teeb tõeks vanasõna: lai suu, lai selg. Võib-olla hõljus Kreutzwaldi fantaasias sel puhul naise kuju tema lähimast ümbrusest!

Võõrapärasemaid vanasõnu on Kreutzwald võimalikult alati asendanud kohaliku rahva omadega. Nii: ega käbi kannust kaugele kuku (der Apfel fällt nicht weit vom Stamme); kui üks pada teist mustaks sõimab (dass ein Esel den andern Langohr nennt); kas tal nupu pauna peal oli (wo ihnen der Kopf stünde) jne.

Sellelaadilised lisandid kuuluvad suurel määral meie rahva traditsiooni, olgu kõnekäändude, võrdluste, vanasõnade või muu näol: silmnägu läks mustaks kui paea põhi; aga et siga kotise ei ostaks; kilplased seisid kui pääta kannad; kui oleks parm saba alt ammustanud; kui oleks neid kihulane torkinud; kui oleks tulineil püksis olnud; kuida kana, nõnda muna; häda ajab härja kaevu; otsis kõrva tagant nõu; ei tulnud

kadunud jutust veel saba otsakestki nähtavale; et aga auras jne.

Need on ainult üksikud näited võtetest, millega Kreutzwald püüab oma tööd plastilisemaks ja pildirikkamaks muuta. Neist võiks veel muidki nimetada. Nii tõlgib ta „nach langen Reisen“ — „pika teekäigi ja jalavaeva järele“, „warf sich in die Brust“ lüüri rinnal ettel rahvaomasema lausega „tõstis nina uhkest püsti“, „verlassen“ — „leseks jäätud“ jm.

Nii ei ole töö oritruu tõlge, vaid vaba ümberkohendis, kusjuures ka originaalist on püütud võimalikult kinni pidada. Lugemisel tunneme selles peagi Kreutzwaldi stiili ja isegi mõtteviisi. Eriti palju vaeva ei ole selle ümberkohendusega siiski nähtud.

Eduard Laugaste.

Jakob Grimm eesti rebasejuttude tõlkija.

Sellest on möödunud sada aastat, kui kuulus saksa mütoloogia uurija ja germanist Jakob Grimm kirjutas uurimuse „Reinuvader rebasest“¹⁾. Terve peatükk „Cap. XIV“ (vt. lk. CCLXXXIII—CCXCII) on pühendatud eesti „reinuvaderile“, mida kõrvutatakse saksa juttudega, kreeka Aisopos'e valmiga ja ühe serbia jutuga: „karu, siga ja rebane“ Vuk Stephanowitch'i 'narodne srpske pripovijetke' järgi (ilm. Viinis 1821). Jak. Grimmi uurimuses on avaldatud J. H. Rosenplänter'i²⁾ ajakirja: „Beiträge zur genauern Kenntniss der ehstnischen Sprache“ VIII vihus, lk. 120—142 1817. aastal ilmunud eestikeelseist loomajuttudest saksakeelseid rebasejutu tõlkeid. Jutu tõlkimise kohta sõnab Jak. Grimm: „da ihinen keine übersetzung beigefügt war, erfordert meine mittheilung aus einer mir ungeläufigen sprache nachsicht.“ Tõlgitud on saksa keelde 1., 2., 3., 4., 5. ja 8. jutt. Kõigi 6 jutu tõlkimisel on hüljatud ebarahvapärane lõppmoraal ehk n. n. „Õppetus“. Kui täpsalt on tõlgitud, selle võrdluseks kõrvutan siin originaali ja tõlke³⁾ ühest näitest „Karro ja mees“ (Aa Th 1030+154):

Joh. Heinr. Rosenplänter:
(1817.)

8. Karro ja mees.

Mees kündis metsas omma põldo ja teggi narid mahha. Karro tuli ta

Jakob Grimm:
(1833.)

6. Bär und mann.

Ein mann pflügte sein feld im wald und säte rüben in die erde;

¹⁾ Reinhart Fuchs. Eessõna kirjutatud Göttingenis 1833, raamat ilmus Berliinis 1834.

²⁾ Tema eesti muinasjuttude bibliograafia pealkirjaga: „J. H. Rosenplänteri eesti muinasjutud“ on avaldanud prof. Walter Anderson Soome Kirjanduse Seltsi s. a. ajakirjas „Suomi“ V jagu, 16. osa, lk. 15—37.

³⁾ Eestikeelses tekstis on muudetud j ja w praeguse kirjaviisi kohaselt s- ja v-ks.

jure, ja ütles: terre, terre mees, mis sa sii teed? Mees kostis: teen viljokest mahha, agga mis ma sest saan, metsa linnud raiskavad ärra keik. Karro ütles: maksa mulle, ma hoian, et teised linnud ei sa ärra süa. Kül ikka, ütles mees, mis sa siis maksus tahhad? Peälmissed mulle, allumissed sulle, ütles karro; sest et ta mõtles mehhe kaero mahha teggevad, agga mees ei teinud kaero, vaid narid, sepärrast kostis ta: et olgo peälmissed sulle, kui sa agga hästi hoiad.

Karro hoidis keige sui mehhe narid, ja mõtles ikka et need piddid kaerad ollema. Mees kiskus süggise narid ärra, leikas lehhed aeda mahha, ja narid viis koio. Kui mees sai naristega aeast ärra läinud, siis tulli karro aeda omma jaggo kätte sama, mis mees kevvade temmale lubbanud. Kui ta sai aeda tulnud, siis leidis ta, et ei olnud kaerad, vaid ollid nari lehhed maas; ta sai siis selle mehhe peäle kül vägga vihhaseks, agga ei voinud temmale ühtegi tehha.

Teise kevvade mees teggi selle-sammo põllo peäle jälle kaero mahha. Karro tulli jure, ja mõtles et mees piddi jälle narid mahha teggema. Ta küssis mehhe käest jälle: mees mis sa sii teed? Mees ütles: teen viljokest mahha, agga mis ma sest saan, metsa linnud raiskavad ärra keik. Karro ütles: maksa mulle: ma hoian. Mees küssis: mis sa tahhad maksus? Karro ütles: peälmissed sulle, allumissed mulle! Ta mõtles, et mees jälle piddi narid mahha teggema, sepärrast küssis ta allumissed ommale. Mees ütles: et olgo siis allumissed sulle kui sa agga hästi hoiad.

Karro hoidis jälle keige sui mehhe kaero, agga ei vadand ilmas, mis villi seäl aedas kasvab, temma teäda piddid agga narid ollema. Süggise mees tulli leikas kaerad ärra, panni vankre peäle ja viis koio. Kui ta

da kam der bär gegangen und sagte 'guten tag mann, was machst du da?' 'ich säe samen' sprach der mann, 'aber wie ichs gethan habe, verheeren mir s die waldvögel.' Der bär sagte 'lohne mir, so hüte ich, dass die vögel nichts wegfressen.' 'gern' sprach der mann, 'aber welchen lohn forderst du?' 'das obere mir, das untere dir' ¹⁾, sagte der bär, denn er dachte, der mann säe haber. doch der mann säte keinen haber sondern rüben und sprach: 'meintwegen, das obere sei dein, wenn du fleissig hütet.'

Der bär hütete den ganzen sommer des mannes rüben und meinte, es wäre haber. Wie der herbst kam, riss der mann die rüben aus, schnitt die blätter auf *das feld* hin, und führte die rüben heim. Als der mann *geerntet hatte*, kann der bär sein theil zu holen, das ihm im frühling verheissen worden war. Sobald er nun *im feld* anlangte und die rübenblätter auf dem land lagen, merkte er wohl, dass kein haber geerntet war; er zürnte dem mann, konnte ihm aber nichts anhaben.

Nächstes frühjahr begab sich der mann wieder auf *sein feld*, haber auszustellen. der bär kam hinzu, und dachte, der mann säe rüben. Er grüsste ihn und fragte 'mann, *wie gehts?*' 'ich säe samen,' sprach der mann, '*allein wie ichs gethan habe*, verheeren mir alles die waldvögel.' der bär sprach 'lohne mir, so hüte ich, dass die vögel nichts schädigen.' 'welchen lohn begehrt du?' der bär sagte: 'das obere dir, das untere mir.' ²⁾ denn er dachte, diesmal würden wieder rüben ausgestellt, deshalb *forderte* er das untere für sich. der mann sagte: 'habe dir das untere wenn du *fleissig* hütet.'

Nun hütete den ganzen sommer der bär des mannes haber und *zweifelte* nicht im geringsten *dass* da rüben wüchsen. Den herbst aber gieng der mann hinzu, schnitt den haber und führte ihn auf dem

1) peälmissed mulle, allumissed sulle.

2) peälmissed sulle, allumissed mulle.

sai a east ärra läinud, siis tuli karro a eda, omma jaggo kätte sama. Kui ta aea sisse sai, siis näggi ta et ei olnud narid, vaid kaera kõrred olfid agga veel aedas maas. Siis sai jälle ta südda mehhe peäle täis, ja ütles: ma tahhan tal pari härgi käest ärra võtta!

Se luggu jäi siis sedda visi. Talve mees läks metsa puid toma, karro tuli mehhe jure, ja tahtis mehhe käest härgi ärra võtta; mees ei tahtnud härgi anda, ja räkis omma õigust vasto. Rebbane tuli selle jutto peäle ka sinna, ja küssis sallaja mehhe käest: mis temma tahhab? Mees ütles: temma tahhab härgi minno käest ärra võtta. Rebbane õppetäs siis meest, ja ütles: panne mulle kolm kedrevart kaela, minna lähhän josen metsas, et need kedrevarred raggisevad, ja karro sedda kuleb. Kui ta sinno käest küssib: kes siin metsas on, siis ütles: se on moisa küt, otsib põdro ja karrusid. Nemmad teggid siis nenda, mees pänni kolm kedrevart rebbase kaela, ja rebbane jooksis metsas nenda et need kedrevarred raggisesid. Karro küssis mehhe käest: kes siin metsas on? Mees ütles: moisa küt otsib põdro ja karrusid. Karro ütles: kus minna siis lähhän? Lümmita sia minno re äre mahha, ütles mees. Karro lümmitas sinna mahha.

Rebbane tuli metsast välja mehhe jure, ja küssis mehhe käest: kule mees, mis sa siin teed? Raiun puid, kostis mees. Rebbane küssis: mis sul seäl teise re äres on? Vanna põllend pak, ütles mees. Rebbane ütles: metsa mehhe õigus, et ta peab pakko re peäle pannema. Mees tõstis siis karro re peäle. Karro ke-lis meest ja ütles: tassa! tassa! Rebbane ütles siis: metsa mehhe õigus, et ta peab pakko kõiega kinni pannema. Mees pänni karro

wagen heim, die stoppeln liess er stehen. Als der bär kam sein theil zu holen und die haberstoppeln auf *dem acker* standen, sah er wol, dass es keine rüben waren; sein herz wurde ihm *ganz schwer*, und er sprach bei sich: 'ich will ihm ei paar ochsen wegnehmen.'

So blieb die sache eine weile, als der winter kam, fuhr der mann in den wald holz zu *fällen*. da begegnete ihm der bär und wollte die ochsen nehmen. Der mann aber weigerte sie und vertheidigte sein recht. Während sie so miteinander handelten, kam der fuchs *des weges*, rief den mann *beiseite*, und fragte: 'was will der dort?' 'er will mir meine ochsen wegführen.' der fuchs sprach: '*folge du meinem rath; bind mir drei spindeln (kolm kedrevart) an den hals, und wenn ich so im wald umher laufe, dass die spindeln rasseln, wird es der bär hören und dich fragen, wer im walde sei, du musst ihm dann antworten: es ist der hofjäger, der rehe und bären sucht. So thaten sie nun, der mann band ihm drei spindeln an den hals und der fuchs lief im wald herum, dass die spindeln rasselten. Kaum hörte es der bär, so fragte er: 'wer ist da im wald?' der mann sprach 'es ist der hofjäger, welcher rehe und bären sucht. 'wohin entlaufe ich?' sagte der bär. 'strecke dich dort nieder unter meinen schlitten' sagte der mann. der bär legte sich unter den schlitten.*

Bald darauf kam der fuchs *durch den wald gegangen* und redete den mann an: 'höre mann, was machst du da?' 'ich fälle holz.' 'was liegt dort *unter jenem schlitten*?' 'ein alter abgebrannter block,' sagte der mann. Der fuchs sprach 'des waldes *herrn* recht ist, den block auf den schlitten zu laden.' der mann hob den bären auf den schlitten. der bär rief 'sachte, sachte!' weiter sprach der fuchs: 'des waldes *herrn* recht ist, den block mit einem strick zu *binden*. der mann band den bären

kõiega kinni. Rebbane ütles siis jälle: metsa mehhe õigus, et ta peab pakkule kirvega sisse löma. Mees lõi karrule kirvega sisse, ja tappis tedda ärra.

Beiträge... VIII, lk. 131—134.

Kõrvutatud originaaltekstis on sõrendatud tõlkimata jäetud sõnad, kuna tõlkes sõrendatud kirjas esinevad sõnad algtekstis puuduvad. Tõlketekstis on kursiiv-kirjaga toodud ebatäppis tõlge. Jutu teksti lähemal võrdlemisel selgub lugejale iseenesest nende tõlkekomistuste põhjus. Stiililised muudatused on kõrvutatud tekstinaites jäetud märkimata, sest et seda oleks raske erikirjaga tähistada. Stiililiste silumistega on seletatavad ka osa kursiivkirjas märgitud ebatäpsusi Grimmi saksakeelses tõlkes.

Mõnikord on üksikute lausete ühendamisel muutunud juba isegi vaba tõlge konspektiivseks jutustuseks, näiteks: 'mis villi seäl aedas kasvab, temma teäda piddid agga narid ollema' esineb tõlkes: 'zweifelte nicht im geringsten, das da rüben wüchsen'.

Paaris kohas on tõlkija arvatavasti teksti arusaamatuse tõttu fantaseerinudki. Selliseid algupärandis mitte esinevaid uusi motiive leidub näiteks jutus: „Hunt ja rebbane“¹⁾). Eestikeelne tekst on: „Kui pulma rahvas sedda kuulis, et hunt jubba laulis, siis assetasid nemmad koerad ta peäle, lasksid tedda kiskuda, ning peksid issi kapudega tedda. Kui rebbane sedda näggi, et hunt koerde käest kiskusai, siis jooksis ta kamre...“ (Beitr. VIII 122). Tõlgitud on: „Als die hochzeitsleute hörten, dass ein wolf *heulte*, so hetzten sie hunde an ihn, **schossen pfeile**²⁾ und schlugen. während nun der **entfliehende wolf wunden und schläge empfieng, und in lebensgefahr schwebte**, lief der fuchs in die kammer...“ (Reinhart Fuchs, lk. CCLXXXV).

Ühes teises jutus „Karro ja rebbane“³⁾ on eestikeelne tekst: „Rebbane ütles: küll ikka vadderike, saab siis, kui hea selge külm ilm ja hästi paljo tähtä taevas on, siis pista sabba jökke, kallad hakkavad keik otsa“ (Beitr. VIII 125—126) Grimmi poolt tõlgitud: „ja wol, gevätterchen, **jetzt regnets** aber wenn heiter wetter ist, wenn es friert und die sterne am himmel stehn, stecke deinen schwanz in den *bach*, so wirst du einen guten fang thun“ (Reinhart Fuchs, lk. CCLXXXVI). Grimm on siin „saab“ — sajab saju tähenduses tõlkinud: „saab siis“ — „jetzt regnets“, kuna eestikeelses tekstis on verb välja jäetud. Peaks.

1) Tüübi number: Aa Th 100+3+4.

2) Fantaseeritud kohad tõlkes on märgitud saksakeelses tekstis rasvase kirjaga.

3) Tüübi number: Aa Th 1+2.

olema: „Kül ikka vadderike saab siis [püüda]!“ Samuti on eksitanud tõlkijat arvatavasti liigne koma enne verbi „saab“.

Jakob Grimm ei osanud eesti keelt, nagu see selgub nii teksti võrdlusest kui tema enese märkusest. Sellest hoolimata on eesti rebasejuttudes esinevad motiivid tõlgitud üldiselt õieti ja stiilselt. Abinõuna tarvitas Jak. Grimm eesti juttude tõlkimisel A. W. Hupel'i toleaeagse „Ehstnische Sprachlehre“ arvatavasti teist väljaannet. See selgub joonealusest Grimmi märkusest¹⁾ kui tõlkest enesest. Nii jutus: „Karro, hunt ja rebbane“²⁾ lauses: „Nemmad p e t s i d siis ärra“ (Beitr. VIII 124) on sõna „petsid“ tõlgitud „verstecken“, milline seletus esineb just Hupeli grammatikas leiduvas sõnastikus: „petma od. ärrapetma — betrügen, verstecken“.

Kultuurilooliselt on Grimmi eesti rebasejuttude saksakeelsed tõlked suure väärtusega. Nad on vanemaid ja nendest tüüpisidest ainukesti, mis tol ajal üldse on saksa keelde tõlgitud. Grimm on esmakordselt eesti rebasejutte kõrvutanud kreeka ja serbia allik-ainetega! Seda juba 100 aastat tagasi!

Elmar Päss.

Kirjanduslik ülevaade.

Gustav Suits: **Aastate aknal**. Valitud luuletisi 1900—1930. Noor-Eesti kirjastus Tartus 1933. 159 lk. Hind 3 kr.

Gustav Suits on meil ainus luuletaja, kes oma tänapäevalgi mõjuvaid — vananematuis — värssides küünib ühendama pikka ja muutusterikast ajavahemikku sajandi algusest kuni praeguste aastateni. Äsjase 50 aasta sünnipäeva puhul ongi poeet-professor kogunud oma senisest toodangust uue valimiku (lisades ainult paar senini avaldamata pala), mis näitaks parimini jäädvustatud meeolupilte läbi muutlikkude ajamaastikkude käidud luuletajateelt. Ehk öeldagu, püüdes tabada tõelisemat väärtust: see valimik näitab tulemusi kogu tööst, mida võib nimetada vaimsuse kõrgtee, luule sildade ja viaduktide ehitamiseks üle aja lõhestikkude, soode, madalmaade. Selle tee võib ehitanud olla küll õige isepärase plaanidega meister; praegusel masside häälestamise ja luuletamise, organiseerimise, ajal võib see tee näida käidavana küll vaid üksikuile — autorile enesele, kuid ei maksa unustada, et kunagi seda teed järgisid ka hulgad, rahvas oma paremikus, et tähtis osis meie vaimsust — meie idealismi ja esteetilist kultuuri — on siamaile saanud just Gustav Suitsu värssradasid kaudu.

Praegu ei tegele juubilar küll mitte enam oma luuletee jätkamisega tulevikku. Ent „Aastate aknal“ näitab ometi, et autor esitab siin oma minevikutoodangu ikkagi tänapäeva seisukohalt; on ju enamikus luuletistes

1) Tõlkimisel: „Rebbane käis ümber ja laulis: pikka taevas, pakka taevas, vaddere hända hüva nosi“ (Beitr. VIII 126), tähendab Grimm „pakase“ sõna puhul: „aber die vier ersten worte sind mir dunkel, pikka ist lang, taevas himmel, doch pakka fehlt bei Hupel. wahrscheinlich eine alterthümliche formel“ (Reinhart Fuchs, lk. CCLXXX—CCLXXXVII).

2) Tüübi number: Aa Th 104.

tehtud sisus kui ka vormis muudatusi, mis annavad tunnistust autori maitsemuutusest — võib-olla aga peavad ka lugejale veidi lähemale tooma mitmete aja- ja kunstilooride virvenduses peidus olnud luulemõtte, võimaldama aktuaalsemust. „Elu tulest“, oma esimesest „suurviskest“, on autor uude valimikku luuletisi võtnud küllalt tihedalt, seejuures hüljanud amorfsema — ja idüllilisema osa selle kogu nooruseluulest. Hästi on aga esindatud päris „elutulelised“ rünnulaulud: *Noorte laul*, *Nõored sepad*, *Lõpp ja algus*, *Ühte laulu* jne. Sisemise noorusetormi ja -tungi luulest on võetud *Meri* ja *Pöörase laul*; peale selle vormikamat armastuseluulet. Juba tiitelluuletises tehtud muudatusist hakkab silma, et enamalt jaolt taotlevad need suuremat mõttelist korrektsust, suuremat loogilist teravust. Luuletiskogu 3. trüki (1921) tehtud parandusist on mindud kaugemale: seal Elu Tuli „sätendab välkudes“ öös, siin mõttelisemalt „valgustab välkudes“; seal „elu tuli inimeste südameid sööb“, siin juba „võitluses põlevaid südameid“. Vähesed ja luuleliselt mõjult õnnelikud on parandused „Noorte laulus“, „Noortes leppades“, „Needuses“ jne.; muutmatult on ära trükitud mitmed vormikindlamad palad, nagu „Lõpp ja algus“, „Oma saar“, „Aeg juua jooobnuks armastusest“ jne. Mõnes kohas võib märgata, et 3. trüki tehtud küsitava väärtusega parandused on kõrvaldatud või asendatud uutega, nii „Mere“ alguses. Ent võrreldes 2. trüki kujuga tundub just see vahelduvavormiline, vabavärsiline luuletis oma uues redaktsioonis olevat mõjult kaotanud. Värsistik-pildistik on saanud kindlamaks küll maitsekuselt, mõttelt vaheldavamaks, tihedamaks, aga samas on peaaegu hääbunud esialgne endastmõistetav suur hoog, mingi elementaarne haaravus; on kadunud keeleline sundimatus. K. J. Petersoni ja Goethetki meeldetuletav noorusejõuline vabavärs on moonumas mingiks liiga „eestiliseks“, tagasihoitud värsiks; selles on näha küll tihedamat kunstikavatsust (nii rahvalaululisemat kõlastust), siin on küll kustutatud vägisõnad „elu ja surma suur-saladused“, kuid pealkirjast „Meri“ tekkivaid tundmuseassotsiatsioone rahuldab endine luuletis ometi enam kui praegune. Ka „Pöörase laulus“, mis üldiselt on saanud ehk paremaks, pole kahtlust, et hullu trotsi väljendab paremini ometi endine korduv reapaar: „ma lõhun ja kaklen, / ma taplen ja siplen!“ kui uus: „veel ma vastu taplen, / veel lahti siplen“.

Ilmesti on uues redaktsioonis varem pikk, rahvavärsiline „Üks enne- muistne jutt — lauluisa Kreutzwaldi varjule“. Juba 3. trüki oli endine stiililt võrdlemisi ebamäärane quasi-pühendusluuletis valatud ehedasse rahvavärsi-stiili; sellest on saadud praegune kuju kontsentreerimise: paralleelismide kärpimise, sisuliste inversioonide ja väljajäetude, üksikväljendiste puhastuse teel. Tulemus laseb end võrrelda Leino „Helkalauludega“ — on ballaadiliselt vormikas; hoidutakse ka ilmsemast soometsemisest (küll aga tarvitatakse mõningaid hästimõjuvaid „kreutzwald'isme“). Kahjuks aga pole uusi puante endiste tugevate väljenduste asemel, nagu „punast sooja verd südame“ või 2. trüki „Et ei taha ta puhata / enne kui pannud päikse paistma...“.

Sama hoidumine naiivsest tundmuseavaldusest iseloomustab ka parandusi, mis on ette võetud „Tuulemaa“ osas. „Tuulemaa“ kunst, mis on „Elu tule“ omast hoopis teadlikum ja keerukam, on nüüdses valimikus esindatud täielikumalt kui teised kogud; siiski on välja jäetud just kõige komplitseeritumaid asju, nagu „Tüüritu“ jne. Suurem osa luuletisi on uude kokku pääsenud olulisemate muudatusteta. Siin kohtab paljusid Suitsu üldtuttavaid chef-d'oeuvre'e nende tuttaval kujul (puudub „pehmeelsem“ armastuseluule, nagu „Ootamatus“, „Inspiratsioon“ jne.). On vaid siit-sealt ära nopitud magususi, nagu „hellaimusi“ (Pelléas ja Méli-sande), „süttimisi“ ja küttimisi“ tänaval (Kohtamine), „palvepuhas“ jne. Samas on tihti kõrvaldatud ka vastandid, nimelt realistlikku detaili. „Koidu“ alul esineb ilma suurema õnnestumiseta (meeleoluterviklusele pole see olu-

line) „lahkhäälne vanker“ pro senine „pümvanker ebahäälne“. Eriti „Kiri hallis ümbrikus“ näitab tunduvat kaotust mõlemas huvitavas äärmuses — nii realistlikus, naturalistlikus detailis kui ka tundeõrnusis. „Mäipühas“ paistab silma, et on välja jäetud lõik Marx'i — Bebel'i ja töö — kapitali nimetustega; töölisel pole enam „pühapäiselt pestud“, vaid öeldakse halvastavalt — „pühapäevaks pestud“. See annab märki skeptitsimi ja üldsusest pöördumuse süvenemisest Suitsui, samuti kui koht luuletises „Käe naale viimaks“ (Elu tuli): „Mu aeg, mu rahvas kangutaks kui kalju, / ma ühes nõus — käib üle jõu!“ — siin on viimased sõnad lisatud uudsest.

„Kõik on kokku unenägu“ osas näitab nimelt „Eneseteostus“ huvitavaid mõttelisi nihkeid, mis on tekkinud seisukohavõtust tänapäevas. Näiteks on kustutatud senine rida: „ilutsused ah, ei kübet üksines kasvata häädust“ ja asemele pandud päevakajalisem „Ah, need rühmiti rühmajad uumbsete sihtide poole...“. Mõte on saanud peaaegu vastandiks endisele, kui arvestada, et viimase ütlus on sihitud estetismile vaenliku uuspõlvverühma pihta.

Õpetlik on „Eneseteostuse“ uue redaktsiooni kallal uurida ka Gustav Suitsu viimaseid maitsemuutusi. Kõikjal on siin kärbitud tundmuse pehmeid võsusi; senise kääriva-hõljuva kevademeeloole asemele on tulnud mõttelist kindlust, selgemust, õrnade rüüti-omapärasuste ja pik-kade skandeerivate sõnade eelistuse asemele sagedasti tavalisemat distihhoniakti. Juba alguses puudab endisi meelelisi, värsked pilte. On küll kohati juurde võidetud sisulist tihedust (üldse lühendatud), ja palju jääb veelgi ses mõtestatud looduseidüllis nautida pärispoesiat, kuid kahjuks siiski on hajumas luuletise endine õhustik, mis tundus hurmavamana, kuigi paljuti tulenes vahest imelisist ebamäärasusist ja õnneliku vaistuga tabatud „juhuslikkusist“ sõnastuses. Igatahes laseb „Elu tule“ lihtsam kude end ka lihtsamini parandada.

Samataolisi õhvleid, küll vähemal määral, toob autor oma uutete taotlustele ka võimsas „Koduretkes“ (senine „Koduhõllaus“), sõja, Euroopa õise mere ja koduhõllanduse sümfoonias. Siingi kärbitakse meelelist detaili ja liiga „katmata“ tundmust. Ei kuule enam kontrasti Londoni ratastiku ragina ja Westminster Abbey vaikuse vahel, merel ei viirastu miin ja torpeedo enam nii konkreetselt ega võrrelda neid „kuradi, ton-diga“. Euroopa märatsuse kommenteeringust on vähendatud endist indignatsiooni, ergav-süngeid värvilaike, kärstavamaid litauri-pasuna dissonantse. Ka revolutsiooni-meeleolukas „Udulinikus“ on läbi käinud samasugusest puhastusest. Suuresti on lühenenud maapao-mälestis „Viktor“; naiskuju esineb ainult veel vilkeks; endise impressionistlikult viibleva, lüüri-lisema maalingu asemel kokkusurutud luuletis. „Õnnesoov Eesti ülikoolile“ esineb nüüd veidi abstraktsemana — tõsisemana; üks uuendatud lõik on saanud jõulisem ja lihtsam. „Tõsta lipp“, luuletis Vabariigi värvidele, on tehtud alguses lihtsamini taibatavaks, on veidi kaotanud lüürikat.

Enamik luuletisi Suitsu viimasest kogust „Kõik on kokku unenägu“ (muide on valik siit hõredam kui varasemaist kogudest, eriti armastuseidüllil on jäänud palju välja) näitab küll ainult väheseid parandusi või on täiesti muutmata, nagu kaunimuusikaline „Üle Torniojõe“, sigistormitsev „Kahekordne sügis“, romantika-klassiline „Sapine kuu“, „Luxembourgi aias“ jne. Huvitava seisgana tuleb märkida, et eneseselgituslik „Kõik on kokku unenägu“ on saanud maalähedasemaks — kaotanud viimase stroofi-irdumisega maisest — ja alguses on ühel juhul pilk eetrilaotusest juhitud maale: „all on kõdumise riik“. Neist meeleolumuutustis üllatavamat kohtab soneti „Mahajäetud mõis“ lõpus. Veenuse kuhu „...kuldtassi hoidnud käsi, / Kuid ilu naeratamast sest ei väsi“ — nüüd aga pettumuslik-küüniline: „... käest kaotand kuldtassi. / Oh magust naeratust, ei enam

passi!“ Sama pistet küünilisse märkab „Stokholmis“, kus on muudetud reapaari suveõisist armastajaist.

Valimiku lühike lõpposa, „Lahtisi lehti“, sisaldab paar senini avaldamata luuletist, „Elulähedus“ ja „Oluline meeoleu“, milles Gustav Suits väljendab samataolist skeptitsismi — seekord praeguse uue põlve tunglemiste ja uute „mustlasemärsi“-riimide vastu. Muide on need meelevaldised kätketud äärmiselt keerukasse stiiliseadeldisse, kuna üldiselt on parandus sõnastust lihtsustatud.

Ent ruttan lõpetama: „Aastate aknal“ on igal juhul „Eesti nüüdislührika“ kõrval meie sisurikkaim värsiraamat. Ainult mõni üksik asi oleks võinud kahjuta siit puududa, nagu omal ajal tsensori poolt keelatud „Jõululaul“ — 1905! Mõned uudsed parandused, mis Suitsu luule harjunumat nautijat ehk võivad häirida, võib-olla isegi lähendavad seda enamasti väga looritatud ja detailistatud, katsetavat ning mängivat lührikat nüüdsele „lihtsustunud“ lugejale.

H. Paukson.

A. H. Tammsaare: Tõde ja õigus V. Noor-Eesti kirjastus Tartus 1933. 441 lk. Hind 6 kr. 75 s.

„Tõde ja õigus V“, mis esineb eesti suurima romaani lõppkõitena, viib mitmed A. H. Tammsaare ideed teatava konkreetsema lahenduseni, kuid neid saab jälgida, võttes kokku kõik 5 köidet, mida peaks tegema eri ülevaates. Kui võtta aga V köidet omaette teosena, siis jäävad küll mõned lülid sündmustikus ja ideestikis lünklikuks, ometi on seegi köide eelmiste eeskujul küllaltki tervik, teistest rippumatu ja üksikuna nauditav.

Siin me näeme Indrekut, kelle selja taga on rida pettumusi ja kes tahaks olla üks. Vahend, mis võimaldab talle üksielu sisukaks ja sallitavaks tegemise, on — töö. Natuke küll otsitult ja ideé-fixe'likult asub ta kraavi kaevama, mis „Tõde ja õiguse“ I köites on üheks juhtmotiiviks. See tööala ühendab teda vana Andrese südameigatsusega — jõe vee alandamisega ja annab tundetoonilise, ka sümboolse joone romaani koestikku, seostudes vana Andrese ilusa surmaga heinaküünis, kui ta silmad on jõe süvendamist näinud. Teose ehituse mõttes on see tähtis: nii ühendatakse tugevama motiivi kaudu V köide I-sega, seega ka kogu teos. Ning kõige lõpuks paneb see punkti viie-osalise romaani küllalt tähtsale ideele: mis hüved ka poleks seotud veel muidu tööga, üks hüve on siiski — ta annab isiku igapäevasele elule rahuldava, positiivse runduva sisu. Seda muidugi eeskätt füüsilise töö mõttes. Seepärast tehkem tööd, kui pole sest meil enestel materiaalselt tulugi, ja laskem inimestel teha isegi tühja tööd (nagu teeb seda vana Andres kuuskede ümberistutamiseiga).

Kuid tööriühmamisele vaatamata jääb Indrek passiivseks, nagu ta on seda olnud teisteski köidetes; töö on ainult endapeitmiseks. Indrek on vaatleja ja selle kaudu tegevuse kontsentreerija, on avastav mõtleja, kuid seejuures ikkagi osalise töö lausuja.

See viimane joon on üsna oluline. Indrek näeb elunähtusis, inimesis ja nende suhetes rohkem kui teised tegelased. Tema leiab alati mingi analoogia, mis on kuidagi ideoloogiliselt seotud käesoleva nähtuse või küsimusega. Ta ei taha ega nähtavasti suuda selgesti esile koorida kõiki ühendavaid jooni ja seega näidata käsiloleva nähtuse või küsimuse tuuma. Tema jääb nagu poolele teele, jääb peatuma osalisele tööle. Kuid teiste meelest see relatiivselt käsitletud ja poolele teele jäetud tõde polegi tõde, vaid meelsasti arvatakse see kas jaburuseks, muidu sõnategemiseks või pea peale pööravaks mõttemängluseks. Selline olukord ei tugevusta vaimset Indreku kaaslast, vaid õõnestab põhja. Nägime ju romaani III ja IV osas, kuidas otse purustavalt mõjus Indrek vaimse tegurina.

See on esiteks väga oluline psühholoogiline joon Tammsaare teoses, see esineb tegeluseski igal pool vähemal või suuremal määral. Tammsaare teoses kasvab see välja filosoofilisest põhikäsitusest: kui on vaimset

silma, siis pead nägema neid osalisi töökiiri, mida meie tabame elus, olgugi et see võib sünnitada kannatusi ja tunduda kahjulikult. Indrek sammub kogu elu kestes valulist osalise-nägija teed: siit kokkukõlatus teistega, aktiivsusetus, pikad siia-sinna põikuvad kõnelused, mis mõjuvad lobisemisenähtena jne.

Sellest olenevalt on „Tõe ja õiguse“ V-nda osa algus ilma jõuta, hoota, ilma ideelise eesmärgita ja lahendusesuunata. See on lapidaarselt õeldes — igav. Kuni 135. lk., s. o. ligi $\frac{1}{3}$ romaanist. Elavust toovad vanad tutvused, mõned mõttevälgatused, mõni irooniline riive.

Kuid romaani tegevusse tuleb XI peatükis Tiina, ja kuigi ta püüab mitte millessegi segada, täiesti omaette vaikselt olla, muutub ta Vargamäele asudes ometi keskseks jõuks: tahtmatult aktiivseks, tahtmatult juhtijaks, tahtmatult sündmustiku ja ideede lahendajaks. Nii on saanud romaani II osa äratõugatud jalutu tütarlaps romaani V osas peategelaseks — vastu tema tahtmist ja loomustki.

Siitpeale muutub romaan põnevaks: tekib iseenesest tugev sündmustikuline intriig, kujunevad ideesõlmed ja ideede pingsad käigud, võrsub hoogsamat meeleolu, mis paisub kohati plahvatuseni ja laheneb lõpuks päikesepaistelise kaugehorisondilise rahupildina. Dramaatilise seostuse, tugeva hoo ja puhastava lahenduse poolest ületab viimane kõide kõik eelmised.

Mis teeb Tiina kangelaseks? Romaani mõtetega vastates: tema sise mine headus. Ta tuleb Vargamäele näiliselt väikesil põhjusil (:tal pole teisel kuskil midagi teha ja siin on tema härra, tema peremees Indrek), ta äratab usaldust ja poolehoidu oma selge, sooja pilguga, lihtsusega, omakasupüüdmatusena ja südamliku tähelepanuga kõigi vastu. Tema sise mine selgejooneline ja sõbralik mina paneb end maksma. Ta võetakse teenijaks Vargamäele, poisid heidavad mitmesugustel ajedel silma temale ja tüdrukud hakkavad kadetsema. Koergi asub temale sabas sörkima. Kuid sellest ei piisa ometi tõeliseks kangelaseks.

Siia seltsib veel see osa, mis autor kas tahtes või (on võimalik!) isegi tahtmata on omistanud temale ideoloogiliselt.

Tiina on selge ning lihtsa tahtega ja ta teostab oma tahte ilma igasuguste keerutusteta. Ta ei pea Pearu ja Andrese kombel „rehnutti“, vaid talib südamehääle järgi, mitte hoolides, kas nii on temale kerge või raske. See on Vargamäel erandlik. Siin rassistakse, võideldakse soojema paiga pärast, nõutakse egoistlikkude huvide rahuldandmist või ollakse takerduvalt kinni eelarvamustes. Tiina näitab tegeliku käitlusega (mitte aga sõnadega!) teist elu, teist „elustiili“ — loomulikuna nagu taim narmel, ilma nagu igasuguse „stiilita“. See peab vargamäelaste tähelepanu äratama, ja et nad sellesse suhtuvad tunnustavalt, see annab tunnistust nende positiivse hingepoole arenemisvõimest ja -tahtest. Ja siit tärkab üldinimlikki mõtte (on ju Vargamäe autori meelest maailm miniatüüris, lk. 22): kas see, kes selgesuunaliselt ja julgesti astub oma teed, ei omanda suurimat tähendust inimkonna omavahelises mängus, olgu ta ise kemand kui lihtne? Ta on produktiivne ja aktiivistab teisi. Suurim eneseteostus on võltsimatu ja hoogus eneseväljendustegevus ilma külgepoogitud võõrteooriateta. See pesitab inimese südamesse, ka rahulduse-, isegi õnnetunde.

Tiina iseseisvast edasisammumisest on veel saatuslik tulemus romaani ehitusegi suhtes: sellest kasvavad välja psühholoogilised motiivid, mis panevad tegekaskonna põnevalt ja täiesti ootamatult teotsema. See tõttu saab romaani psühholoogiline motiveering värskeks, seesiselt kontsentreerituks. Autori nn. teose põhimõtet ja tegevuse skeemi nagu poleks olemaski, vaid kõik kasvab eost kuni viljani romaanis eneses — otsekuu väljaspool autori tahet. See on kirjandusliku teose suur voorus.

Kuid veel. Tiina annab teosele ka salapärase sisemise ajejõu, annab teosele romantilise hoo ja tundetooni. Tiina oli jalutu hüljatud tüdruk, elas vaesuses ning mustuses. Õnneliku juhuse tõttu ta elutee ristus Indreku omaga ja lapselik-naiselikust tundelajainest kantuna sai ta võrattu tervenemistahte „Tõde ja õigus“ II-es — ning sai kõndijaks. See oli romaani II osa tundejõulisem koht. Selles ja veel teises on Tiina suur saladus: ta on hakanud uut elu elama selles usus, et Indrek ootab teda kui suureks sirgunud neidu, ja see on tema elu pidulik pool. Ta ei tungle väliselt oma saladuse teostamisele, kuid see teostub iseenesest. See on psühholoogiliselt jõuline ja romantiliselt haarav.

Nii on Tiina tõesti „Tõde ja õigus“ V-nda kangelane, ja kui me võtaksime „Tõde ja õigust“ tervikuna, siis ähvardab Tiina tõusta romaani üheks ideoloogiliseks juht-tegelaseks.

Indreku ja Tiina kõrval näeme „Tõde ja õigus“ V-ndas hauda varisevat Andrest ja Pearut; ilmestub ka nende lõplik inimespale. Pearu negatiivsus I köites selgineb siin rohkem ja rohkem positiivsuseks: peamiselt kemplemise põhjusel oli ta omandanud „vingamehe“ maski. Muuseas on Pearu see, kellest ka surivoodil ei lahku huumorisäde, kuigi see tuleb tahtmatult. Näit. lk. 348/9 avaldab ta oma viimse tahte, mis valitsjalikult vägev ja tõsine. Surm seisab juba päitsis ja ümberolijad on südamest liigutatud, kuid kui Pearu oma viimse tahte lõpul hüüab vana harjumuse tõttu ootamatult „hallelooja, uamen!“, siis see toob naeru esile. Pearu ja Andres oma pattude ja voorustega surevad eesti maaelu patriarhidena, kes soost ja metsast on teinud meie viljakandva kodumaa. Nende patud elavad küll edasi, kuid imelik — need lahenduvad rohkem ja rohkem voorusteks. Negatiivsus töötatakse ümber positiivsuseks. Seega siis lõpeb „Tõde ja õigus“ ka siitpoolt positiivse rahustava lahendusega.

Nimetatud tegelastega ühes on valgustust leidnud Vargamäe uus põlv ja Tammsaare annab samaväärse olustikukirjeldise tänapäeva Vargamäest, nagu andis I osas mineviku Vargamäest. See olustikupilt ei tarvitse olla esindav praeguse Eesti suhtes, kuid ta on sisukas ja praeguse ajaga kokkukõlas. Nii siis vähemalt üksikjuhtumina iseloomustab „Tõde ja õigus V“ tänapäeva maaelu.

Kõike kokku võttes: käesolev raamat on suure teose jõuline lõpp. Vargamäe inimeste saatus mõne aastakümne jooksul areneb küll õhtupooleks, kuid ometi heledaks, avaraks, kindlarahuliseks pildiks. Selles on ka palju üldnimlikku: mitte et õhtupooleku leevendav rahu tuleb peale eluvintsutusi, nagu on ikka salme tehtud, vaid kui me oleme rabelnud õigele teele, siis on kindel tunne ja elul mõtet. Tegu ei ole mitte väsimises, vaid oma tee leidmises. Siis saab haige veri terveks, siis lehvitab rätik julgust, mille sisse on kas või mitu põlve nutetud.

Kui „Tõde ja õiguse“ eelmised köited lõppesid katkendlikult ja valuliselt, võiks öelda — isegi pessimistlikult, lõpeb terve romaan rahus ja kindlas meeles. See ei ole ainult lõpu meeleolu, n.-ö. harmoneeritud akord, vaid autor on ka ideoloogiliselt jõudnud jaatuseni, olgugi et jaatus on osaline.

A. H. Tammsaare on võitnud „Tõde ja õigusega“ tänapäeva Eesti suurima kirjaniku kuulsuse, ja veel vastuvaidlematam on, et „Tõde ja õigus“ on tähtsam ja väärtuslikem eesti romaan.

„Tõde ja õigus V“ omab neid puudusi ja voorusi, mis on Tammsaarele kujunenud esimeste köidete läbi kõigile tuntuks; seepärast ei tee siinkohal neist enam juttu. Et viimane köide on reast puudusist üle saanud, mis sama köite esimeses kolmandikuski veel püsisid, et autor suudab anda lõuvat, hoogsat, keskendatut, siis ei ole põhjuseta lootus, et Tammsaare tippromaan on veel tulevikus.

D. Palgi.

K. A. Hindrey: *Armastuskiri*. Novellid. Kirjastus „Hea Novell“ Tartus 1933. 238 lk. Hind 2 kr. 50 s.

„Ning maa ja taeva vahel on palju, millest meie koolitarkus mitte unistada ei tea, ütles juba rahv Oxford, keda me tunneme William Shakespeare'i nime all“ — nõnda filosoferib K. A. Hindrey „Armastuskirja“ niminovelli salapärasustesse kalduv mina-kangelane (lk. 108). Näib, nagu ei peituks selles targutuses üksnes nukrust inimlikkude teadmiste piiratuse pärast, vaid samal hoobil ka rõõmu selle üle, et siiski on olemas nii palju tühja ruumi unistuste jaoks nendele, kel on kalduvusi ja julgust unistada. Aga samast selgub ka, et koolitarkusest ääretult üleolevad unistajad ei lepi ainult tühja ruumiga, vaid annavad tihti oma mõtteleenule vaba voli ka seal, kus koolitarkus tõesti juba küllalt hästi teab, mis on ja mida pole. Nagu näiteks just Shakespeare'i puhul.

„Kuidas see tuli, et meie sajandil võis nii kõvasti juurduda ja üha võimsamalt kasvada ebausik: Shakespeare'i üle valitsevat sügav pimedus?“ nii on küsinud üks Shakespeare'i uurijaist ja sealsamas vastanud: „Liiga suurest teadmatusest ja ülisuurest teadmisesest. Shakespeare'i-aegsete olude tundmatusest; teadmisrohkestest uuemate suurte luuletajate üle.“ Kui suurest Goethe'st teati tuhandeid pisiasju, niisama suurest või veel suuremast Shakespeare'ist sellega võrreldes aga hoopis vähe, siis oli see vastuolu heaks pinnaks arvanusele, et Shakespeare polegi Shakespeare, vaid Bacon, krahv Oxford või kesteab kes veel! Sellisest võrreldamatute asjade võrdlemisest, analoogiate viirastumisest seal, kus neid tõeliselt pole, ammutab toitu kõnealuse novelli mina-kangelase fantaasia, nagu seda peale eespoolse kinnitab muuseas veel seegi, et traadita telegraafi olemasolust talle piisab telepaatia võimaluse küllaldaseks tõenduseks.

Meil pole muidugi õigust novelli autorit samastada novelli mina-kangelasega ja omistada K. A. Hindrey'le endale täiel määral tema kangelase dilettantlikku mänglemist selle arvel, mis maa ja taeva vahel on olemas või mida seal tõeliselt ei olegi. Aga küllalt silmapaistev on siiski ka kirjaniku enda poolehoid riskantseile teooriaile. Eks arendanud ju Hindrey üht sellist näit. „Araraunas“, kui ta mingi maarahva hõimu laskis sattuda Ameerika ürgmetsadesse, eks ole ta tervet rida teisi, loodusteaduslikke, psühholoogilisi jn. küsimusi käsitelnud sealsamas ja hiljemini mujalgi, sobitades neist drastilisemaid küll ainult ajaviite-lugemisse, tagasihoidlikumaid aga nõudlikumassegi kirjandusse.

Koolitarkusest jäetud tühikuid täita püüdes, koolitarkusest üle olles või sellega koguni vastamisi sattudes pole Hindrey ometi mitte mingi revolutsionäär, ammugi mitte „pahempoolne radikaal“. Hoopis selle vastu: kui senises kirjanduses kuni viimase ajani ühel või teisel juhul ikka esile on kerkinud tendents õrritada kodanlast, siis K. A. Hindrey'l on otse vastupidine siht — õrritada liberaali, pöörata pea peale seniseid liberalistlikke, paljudel korradel juba koolitarkuseks saanud tõdesid.

Kui meie oma viimase aja liberaalsuses päris üldiselt oleme kaldunud lubama naisele neidsamu vabadusi, mida kasustab mees, kui me eriti virginiteediküsimuseski oleme julgenud hakata pidama küsimuse asetamist naise suhtes niisama tähtsusetuks, nagu see on mehe suhtes juba aastasadu — siis risti vastu sellele omistab Hindrey naise virginiteedile veel kord erilise psüühilise ja füüsilise tähtsuse. Otse teatava jonnakusega pöördub ta selle juurde ikka ja jälle tagasi ja rõhutab seda alates „Araraunast“ läbi „Välkvalguse“ kuni käesoleva kogu „Vanitas'eni“. Samal kombel õrritavalt kõneleb ta liberaalsest käitumisvabadusest niminovellis, valides viimase äärmuseni arendatud näiteid, seejuures otsekuu tahtlikult tähele panemata jättes, et iga mõte, olgu see milline tahes, äärmiste konsekventsideni arendatuna muutub ikka naeruväärseks.

Kui mitte otse õrritaja, siis ikkagi oma jagu provotseerivalt mõjuv teisitimõtteleja on Hindrey ka teistes novellides. Ilmesti vastasrinda asub

ta enamikule meie õpetatud ajaloolastest ja muinasteadlastest, kui ta meie eel-ajalooliste olude kujundamises („Vikerlased“) tarvitab seniseist tunduvamalt eredamaid värve. Samuti võib provotseerivalt ühekülgsena tunda, kui ta neist primitiivsetest oludest, nagu teisel Kongo kallasteltki („Jiakaala“), otsib eeskätt mehi, „kes ikka päris mehed on“.

Lõpuks võime jälgida rõhupanekut sinna, kus meie seda oodata ei tea, ka „Arguses“ ja „Sepp-onklis“, kui kirjanik kõrvaltvaataja silmis päris tähtsusetuid elamusi paisutab tegelaste saatust otsustavalt juhtivaiks. Ühe sõnaga, K. A. Hindrey otsib ja leiab probleeme sealt, kus üldiselt neid juba ammu enam ei nähta. K. A. Hindrey probleemid on siis tänapäevase lugeja taju jaoks vähemal või suuremal määral sellised, mis kõige paremal juhul võivad kutsuda vastu vaidlema, halvemal juhtudel aga põhjustama õlgade kehitamist või paistma koguni naeruväärseina. Ja et Hindrey novellidega seda kõige halvemat tavalisesti ei juhtu, see oleneb ta tunnustatavalt oskuslikust ja omapärasest käsitlusviisist.

Kui K. A. Hindrey mõte on riskeeritud, siis ta käsitlusviis kaugeltki mitte. Samm-sammult läheneb ta tihti kuski hoopis kaugel alates äärmise ettevaatusega keskselt öeldavale. Aste-astmelt täidab ta mõttearenduse rikkalikku psühholoogiliste tähelepanekutega ja viib nõnda lugeja oma peamõtte juurde, ilma et see seda märkaks. See on isepärane vestlemis-dünaamika, mis kisub iseendast kaasa, mis pakub oma jagu huvitust ka siis, kui autoril midagi eriti olulist polegi öelda, nagu nii mõnigi kord selgub Hindrey ajalehevesteist. Alles temperamendika ja värvika koserii lõpul jätab Hindrey mahti lugejale seisukohavõtuks. Siis alles märkab lugeja, et vahepeal oleks olnud küllalt põhjust ka vastu väelda.

„Armastuskirja“ läinudaastase „Välkvalgusega“ võrreldes ei saa öelda, et Hindrey kui novellisti tase näitaks erilist tõusu või langust. Nii uudislikuna kui Hindrey esimene novellikogu, ei mõju käesolev raamat aga igatahes enam mitte, eriti veel sellepärast, et kirjanik osalt tema enda poolt varemini pakutud üsna kergelt varieerib ja nii siis endakordamistesse satub.

O. Urgart.

Richard Roht: Võitluse teel. Romaan. Noor-Eesti kirjastus Tartus 1933. 236 lk. Hind 4 kr.

Ei probleemiseadelt, ei stiililt ega kompositsioonilt pole Roht andnud kõnesolevas romaanis midagi uudset, reast välja astuvat, ükskõik kas võrrelda raamatut Rohu enese teiste teostega viimasest ajast või muu eesti jutustava proosaga. Roht on endiselt kergesti loetav — esimene ja tähtsaim voorus tema teostes; ta püsib endiselt keskmise eesti romaani tasemel, ei ületa seda taset mingil tingimusel, ei jää temast aga ka märgatavalt madalamale.

„Võitluse teel“ on jätkuks Rohu eelviimasele romaanile „Vastsed rajad“. Formaalselt ei ühenda neid kahte raamatut küll muu kui see, et „Vastsetes radades“ vastu lõppu lavale toodav Irma Piiraja omandab „Võitluse teel“ peategelase funktsioonid. Aga probleem ja käsitluslaad on mõlemas teoses samad. Nii siin kui seal on Roht võtnud aineks sotsiaalse ülekohtu, kontrasteerides puudust ja küllust inimese materiaalse äraelamise alal. Niisama suur sarnasus on kompositsioonil: siin kui seal rändab peategelane — „Vastsetes radades“ autor ise, „Võitluse teel“ keskkooliharidusega vaene neiu — läbi rea ükssteisega sidumata ja ükssteisest erinevate tegevuskeskuste. Irma Piirajat näeme alul hädaabitöölisena külmunud mulda kärutavat, siis maal talutüdrukuna ühes omamoodi „neetud talus“, mille kirjeldusel autor peatub teiste episoodidega võrreldes kõige pikemalt, andes mitte küll päris esmakordse, kuid üsna selge ning värvirohke pildi talumajapidamisest, mis on laostumas koolitatud laste maaelust võõrdumise ja maaelu alahindamise pärast. Lahkunud sealt, on

Irma koduhoidjaks kitsikusse sattunud asuniku juures ja siis lapsehoidjaks rikka ning osalt tõusikliku, osalt allakäiva ärirahva juures; viimati näeme teda mingisuguse koduse käsitööga enesele vaevalist elatist teenimas. Seegi on üks omamoodi hädaabitöö, mille muretsemise eest hoolitseb mingi heategev asutis. Nõnda lühidalt romaani luustik.

Nendesse raamidesse suletud tegevus areneb Rohule omase ladususega. Stiili suhtes vähenõudlik — ei taha öelda, et hooletu — ei paku Roht oma lausestikuga mingit peamurdumisvaeva. Ta nimetab iga asja selle nimega, ei kasusta mõne väite esitamiseks või tõestamiseks palju varjundit tehnikat, vaid on nõus arusaadavuse huvides teinekord kas või otse teibaga ribide vahele torkama. Mainitud omadust on märgata kõige enam romaani esimeses episoodis — hädaabitööde kirjelduses, mis muide mõjub peaaegu võikalt; ja hädaabitöölise dialoogides, mis on küll pikad, aga selle juures väga skematiseeritud. Rohu kergestiloetavus ja — mõningate reservatsioonidega — kaasakikkuvus näib sõltuvat peamiselt oskusest lihtsustada, skematiseerida, idealiseerida. Mitte põnev intriig, mitte puantidele rehkendatud kompositsioon, vaid — ärgu võetagu seda halvustavalt — labase piirini lihtsustatud detailikäsitlus on, mis lubab kõnesolevat Rohu romaani, nagu enamikku tema teisi teoseid, lugeda pingutuseta, ennast sundimata. Sama efekt on Rohu silmanähtaval osusel, romantika ja realismi tempimisel tabada parajat vahekorda vähemalt seesuguse lugeja jaoks, kes asub teose juurde ilma suurema kriitilise norimishimuta.

Enam kui kompositsiooni- ja stiiliküsimused äratavad mitmeti vastandlike mõtteid romaani probleemistik. Ja nimelt probleemist käsitlus, sest autori suhtumine sotsiaalsesse ülekohtusse ja viletsusse, mida ta Irma Piiraja najal demonstreerib, on algusest peale selge. See on „rikkaste vastu ja vaeste poolt“. Aga selle isenesest selge suhtumise esitamise õnnestumine või tingimisi ebaõnnestumine annab ruumi kriitilisteks märkusteks ja küsimusteks. Näib, et autor pole ette võetud probleemist täielikult üle, pole suutnud teda täielikult valitseda. See on põhjustanud rea lahtiseks jäävaid küsimusi, ebaselgeid tulemusi, vasturääkivusi.

Irma Piiraja on võitluse teel. Pealkirjaks valitud sõnadega lõpetabki autor teose ja lisab juurde: „Usume ja loodame, et ta kord võidab.“ Selle „võitluse tee“ suund jääb kummatagi ebaselgeks. Peagi paistab, et Irma võitleb õieti enese individuaalse hüveolu eest; et ta taotleb loomulikku ning arusaadavat eesmärki, saada ise rikkaks ja pääseda inimesväärsete äraelamisvõimaluste juurde. Kuid autori kaastundmus kõigile viletsaile, rõhutuile, elustööduile ühelt poolt ja hellitav suhtumine oma peategelasest teiselt poolt annab kohe ebakõla, kui jääda pidama selle isenesest loomuliku ja arusaadava hüpoteesi juurde. Sellist lihtsatoimset brutaalsust ei saa autori lemmikust uskuda, olgugi ta kibestunud oma saatusekaaslastegi vastu. Ja nagu kartes, et sellist hüpoteesi ometi võidakse teha, ruttab autor teose lõpul viitama mingile ebamäärasele organisatsioonile (siiski vist mitte kommunistlikule rakukesele?), mis on võitlemas juba kõigi viletsate, vaeste ja töötatöölise eest ja kuhu kuulub Irma Piirajagi. Või on see mingi organisatsioon, mis võitleb vähemalt naiskaas-kannatajate eest. Lähtudes viimasest jääb oletada, et autor kirjutab romaanile kahtlemata jätku. Muidu jääb asjast väga lõpetamata mulje. Võib-olla täidub siis lootus, et saame sellest võitlusest seigema ja ühtlasema pildi. Aga kui oodata selle võitluse viimist „sotsiaal-eetilisele“ pinnale, siis jäävad kõnesolevast teosest jälle meelde teistpidi häirivad naiivsused. Mainigem paraja näitena kohta, kus Irma Piirajal lastakse rääkida sakste teenija madalast töötasust. Tundub, seal apelleeritakse rikka inimese kaastundmusele ja südametunnistusele. Miks ei peaks rikas inimene võima oma teenijale maksta inimesväärset äraelamist võimaldavat palka? Võttes asja valjult loogiliselt, ei võitle Irma Piiraja siin küll enam vaese töö-

rahva, vaid ainult toatüdrukute-lapsehoidjate seisuse eest. Kuid toatüdrukule vähe palka maksta ja teda viletsasti toita, see võib ehk küll sõltuda käskija sadistlikest tungidest; isiklikule teenrile parema palga maksmine ei tee rikkast inimest vaeseks. Aga töolist üldse, kelle töö tööpoolest baseerub jõuka inimese jõukus, ei kurnata väikese palgaga mingi kiusatahtmise pärast, vaid juba hoopis majanduslikel põhjusil.

Korrigeerisime seda naiivsust ühes üksikasjas, et anda aimu sellest, kuidas Rohit võrdlemisi ulatusliku probleemi juures ei suuda iga kord jääda probleemi valitsejaks ja kipub sattuma segavatesse vastuoludesse. Viiks pikale ja oleks vähe tänuväärt otsida selliseid üksikasju rohkem; aga teost lugedes leiab neid veel, vaistlikult.

Anda kõnesoleva romaani kohta veel mingi kokkuvõtlik valem? „Võitluse teel“ on, vaatamata tema peamisele puudusele — ebajärjekindlale probleemiarendusele, järjekordseks näiteks Rohult, et ka väga ulatuslikult skematiseerides, lihtsustades ja idealiseerides võib kirjanik jääda huvitavaks ja loetavaks; ja kõige tähelepandavam — ka ilma põneva intriigita. Veel kipub keelele küsimus: kas Rohu romaanid võidaksidki midagi, kui ta hakkaks rakendama oma teostes liiga valjut loogikat, suurendaks realismi- ning vähendaks sentimentaalsuse- ja romantikaprotsenti? Arvan, et ei.

Paul Viiding.

Uusi komöödiad.

Hugo Raudsepp: Salongis ja kongis. Eesti Kirjanikkude Liidu kirjastus Tartus 1933. 102 lk. Hind 2 kr. 25 s.

H. Visnapuu: Madaam Sohk ja pojad. Ilmunud kuukirjas „Looming“ 1933.

A. Teppan: Seeniste lahendab kriisi... Noor-Eesti kirjastus Tartus 1933. 92 lk. Hind 2 kr.

A. Mälk: Neitsid lampidega. Eesti Haridusliidu kirjastus Tallinnas 1933, 110 lk. Hind 2 kr.

Käesolevat ajalõiku võime nimetada komöödia-, naljamängu- ja jandiepohhiks eesti lavaloomingus. Edasi konstateerime selle produktiooni tunnuseks ajakaja ja päevasündmuste kriitika. Vormilise kitsenemisega seltsib sisuline. Piiratus süveneb. Eksponeeritavad tegelaste kujud sugu- lastuvad, situatsioonid ja seigad sarnastuvad, psühholoogilist erinevust tükkib kahandama tüübi ühtelangemine — horisondid tõmbuvad üha koomale. Kujuneb lavakirjanduslik kool, kool, mida kord nimetame 1932.—33. a. poliitilise ja majandusliku kriisi aja kooliks. See kool on liiga ühekülgne, ülearu ligidase ja põgusa vaatamise tulemus. Laiema vaatevälja ja sügavama sissetungivuse puudumine annab end ilmselt tunda.

Näiteks kõnealusel nelikus. Igaühes neist on suur või määravgi tähendus naistegelasel, naisel võimutsejana, mehe valitsejana, intrigeerijana, sohklejana, tuhalabidatsejana. Salongidaamist karjatüdrukuni. H. Raudsepal poliitilise niiditõmbajana ja mehe karjäärikatapulidina proua Maaten Maternaid, H. Visnapuul suurekaliibrilise ärinaisena madam Sohk, see Koidula Keinmann; A. Teppanil tulehargist taluperenaisena Madli Keris, kes opereerib juba lausa vembлага; A. Mägil köstriemand, rätseproua, Karja-Mari ja muu lavatagune naistekamp kirikupoliitikat tegemas, usuolu juhtimas ja muidu mehi pantohveldamas.

Hakkaja naine — sinisukk, naisminister, naisvallavanem jne. — see paljuvarieeruv aktiviteet ehk lihtsalt öeldud: „püksid naise jalas“ on ju komöödias tänuväärt persoon, kuid liiaks ära tarvitatud, klassikalises komöödiast saadik kuni saksa jantideni ja edasi. Selle kuju ikka jälle väljatoomine, kui see sünnib ilma erilise psühholoogilise valgustamiseta, tugevat erivärvingut andmata, nagu see meil pahatihti nähtub, on juba lihtsalt

valmis valem kasustamine ja mõtlemise laiskus — otsene näide sellest on Teppani Madli Keris.

Edasi, šabloon-figuurina esineb Visnapuu „Madaam Sohk'is“ juut Goldnagel, ilmsesti meeldetuletav noid juute, nagu meie omaaegne asjarmastajateater neid naljaviluks tarvitas ja isegi harrastas.

Siis ärimees-spekulant. Seda tüüpi kohtame kõnealusel nelikust kahes: Raudsepa ja Visnapuu teoses: ei ole suurt pingutust tarvis, et Visnapuu Vana-Simmado mängiks kaasa Raudsepa komöödias ja ümberpöördukt: viimase Sotnik võiks kaunis koduselt teotseda Visnapuu komöödias. Ühe mesti mehed nad on ja vist ei paneks nad pahaks seda vahetust.

Ja kuigi käesolevasse ülevaatesse ei kuulu Metsanurga „Umbrohu juured“ kui trükimusta veel mitte näinu, siis ometi lava kaudu liitub teos käsitledava sarjaga ja annab omaltki poolt näite kujude sugulusest, nimelt: Metsanurga rätsep meenutab kaunistes silmatorkavalt Visnapuu rätsepat „Meie küla poistest“. Samuti nagu Teppani logard üliõpilane omab rea eelkäijaid meie iseseisvusaegses naljamängustikus, alates Kitzbergi „Neetud talust“ kuni Mälgi „Vaesemehe ututalleni“; meie komöödiate valgustusel Eestis nagu teissugust üliõpilast enam ei olegi kui elumees, prassija ja isatalu pankrotti ekspluateerija! (Sama hinnangut leiame lisaks veel muuski kirjanduses.)

Ei ole imestatav, kui Mälgi „Lambineitsites“ kellamees sooritab sama resonööri rolli, mis „Vaesemehe ututalles“ sulane, — on ju mõlemad ühe autori lapsed.

Kuid piirdugem nelikuga. Igaüks neist on ajakaja ja päevapeegel-dus. Raudsepp paljastab kõrgemaid poliitilisi sfääre, Teppan — külapoliitiku; Visnapuu karistab suurärimehi ja -naisi ja Mälk — alevikku, see küll mitte poliitilis-majanduslikus suhtes, vaid kasustades hiljutist tõestisündinud lugu valepistorist kuskil külakolgas.

„Salongis ja kongis“ on päevahuvid ja -küsimused haaratud laiemalt kui üheski ülejäänud kolmest. Kõik see, mis ajakirjanduse peegeldusel äsja valdas meeli ja päid, mis oli ja osalt veelgi on aktuaalne, on siin kas riivatud või enam läbi sõelutud. Karjerism, võimuahnitsemine, parteipoliitika ja -võitlus, valitusekriis, litsentsidesiistsem, moodne kõrgemasfääriline abielu, korruptsioon, demokraatia kriis ja fašismi peateründ, moodne moraal j. p. m. Komöödia sisaldab palju tõeteri, paradokse, mõt-teid ja ideid, viimaseid selliseid, et nad vääriskid eriarutlusi ajalehe juht-kirjas, artiklis, isegi traktaadis, kuid autor ruttab edasi, pillates *bon mot*'sid ja aforisme, peatumata ühelgi pikemalt. Terve teos tundub kui aforismide kogu. Viimase poolest sarnleb Raudsepp ei kellegi muu vähemaga (aga ka mitte suuremaga) kui Bernard Shaw'ga. Paistab, nagu oleks autor komöödiat tarvitanud ettekäändeks, et vallandada oma vaimurikkuse soont. Selles on teose tugevus, nimelt mõttetiheduses ja repliigiviilimises, selles on aga ühtlasi ka teose riskantsused: oma mõttelises siksakilisuses ja koguni virvarrilisuses on komöödia laialivalguv ja laval mängituna väsitav jälgida ja teiseks: kõik tegelased räägivad Raudsepa keeli, nende indivi-duaalsus kannatab; ühtviisi raudsepalikult targalt kõneleb siin nii magister kui vabrikutüdruk. Ideelt on teos indiferentne, autor ei võitle ühegi tõe eest, ei võta parteilist seisukohta, ei juhi publikut, vaid ainult lahkab ning serveerib.

Kõnealuselst lavateoseist on „Salongis ja kongis“ kõige kirjandus-likum, kõige valituma ning tihedama dialoogiga ja huvitavam lugemiseks. Stiililt aga on teos — eksperiment. Algab realistlikult, salongi ja kabineti miljööga, siis paiskub romantikasse (revolutsioon), edasi järgneb fanta-sika ja põnevuse krubimine (publikut hoitakse teadmatuses selle kohta, kes tegi riigipöörde, ning jäetaksegi see küsimus vastamata) ja lõpuks tuleb

kallak sümbolismi või ekspressionismi mingi problemaatilise Inimese sisse-
toomaga, kes aga lõpetab oma kosmilised kõned raudsepaliku kalambuu-
riga: hüpe neljandalt korralt universumisse lõpeb sattumisega vaid naabri-
maja katusele...

Pikantsustest, kahemõttelisustest ja erootilistest julgustest, millega
Raudsepp omal ajal kooli lõi, on „Salongis ja kongis“ niisama hea kui
puhas. Nähtavasti on epigoonid meistri ära tüüdanud ja ta nüüd näitab, et
väga hästi saab kirjutada komöödiat ka ilma nende menu „vürtsideta“. Samuti on Raudsepp lakanud propageerimast oma „biooogilist“ maa-
ilmavaadet.

H. Visnapuu „M a d a m S o h k'is“ paljastatakse praegusaja ärilisi
mahhinatsioonid ja korruptsioonilisi nähtusi. Kaks ärituusa on siin peatege-
lased, kaks kõva kivi, kes jahvatavad ühiskonnale ja lõpuks ka endile halba
jahu: Koidula Keinmann ja Juhan Simmado. Esimene, naine suuräritse-
jana, on eesti laval iseenesest uudisfiguuriks, pealegi on see naine varus-
tatud tunnustega, mis viitavad ühele tuntud isikule reaalelust, kes ajuti
otse lokomotiivilise energiaga tormab meie avalikkusse, et siin rängasti
tolmu keerutada. Kitsama teadjateringi jaoks lisab see asjaolu küll pik-
antsust, kuid laiemale publikule esineb Koidula Keinmann lõpuks mitte
väga palju erinevana teistest spekulantidest laval: Koidula Keinmannis
domineerib mehe joon, ta naisus on jätetud tagaplaanile, mis kaotab
selle tegelase erivärving.

Teoses areneb rööbiti ja viimaks läbipõimuvalt kaks lugu: järje-
kordne, kuid suurim äriline soperdus ja eelnimetatud kahe kõva kivi laste
paaripaneku püüded. Komöödia aktuaalsuse ja erikaalu seisukohalt on
tähtsam esimene. Noori inimesi on laval paari pandud musttuhat, aga kui-
das üht geniaalset ärilist trikki ette valmistatakse, suitsuga kaetakse, läbi
viiakse kõiksuguseid keerdkäike selle ümber ja kavuks arendatakse — seda
ei ole meie eesti komöödias näinud, see huvitab publikut eeskätt. Peab
ütleva, et Visnapuu on selle triki ehitamisele kõva rõhu pannud ja fabuleerimises
kaunis kaugele jõudnud, kuid üldmulje sellest „šniti“ sooritamisest
jääb ikkagi niisugune, et tegu on enam nagu kuulujutuga, et autor telgi-
tagustesse ikkagi ei ole pääsenud; on midagi kuulnud, on midagi oletanud
ja lõpuks venemises ning üllatamises poolenisti võlgu jäänud.

Teose nõrgemaks küljeks osutub Simmado poja ümberpöörang, muutumine elupõletajast korporandist ideeinimeseks kõigi toodud järeldustega ja tagajärgedega. Siin oleks vaja läinud sügavamalt psühholoogi-
list põhjendust. Ja üldse ei ole see noormees oma traagikaga ning moraali kandmisega komöödia terviku ning ideelise selguse seisukohalt
tarvilik, ta jääb viiendaks rattaks.

„Muide, „Madaam Sohk“ on järjekordne lisandis meie poliitilis-ma-
janduslike paljastuskomöödiade sarjale, kaaluga: üks mitmeist.

A. Teppan'i jandi „Seeniste lahendab kriisi...“ tege-
vuspaik on küla ja aineks päevakurjuste ning -hädadega kimplemine:
võlgades talu, moratooriumi propageerimine, kursikukatamine ja üldse
kolgapolitika tegemine. Sellise rähklemise seas on tarvis kaks noort üle-
kohut kannatavat inimest paari panna, mille abil ühtlasi saneerub oksjo-
nist tonditavat talu. Lavalise „elavuse“ saavutamiseks sekka rida süü-
tute ja süüdlaste inimeste vallamaja pokri pistmisi, millist vähe pead-
murdmist nõudvat jandilist võtet korratakse üleargi.

Teppani teosega on juhtunud see äpardus, et seni, kui teos trükist
jõudis ilmuda, ta aktuaalsus haihtus peaaegu täiesti: moratoorium on
meil ammu maksmas ja rahakursi langemine juba mõned head kuud
sündinud fakt ning päevahuvidest täitsa kadunud. Jääks veel talu pank-

rotist päästmine, kuid see sünnib Teppani järgi nii väga lihtsalt, väimehe kapitali abil, et seski ei ole midagi teravat.

Teppani teose saatus on kujukaks näiteks liiga pinnapealsest aktuaalsusest, sellest aktuaalsusest, mida nähakse ainult ajalehest ja hetkelises parteide programmi töös ja mis põhjustab lavateose nii kiire vananemise — see on nagu tellitud saabaste taldade läbikulumine või nagu mineva moe artikli üürike iga.

Parteid ja nende ajakirjandus oma päevavõitluses ei kajasta kaugeltki kõiki kodanikklike ja inimlike probleeme, pakitsusi ega hädi. Ses päevavõitluses ja ajakirjanduslikus sensatsiooniloomises jääb sageli varju tähtsamaid küsimusi, kestvamaid ja tungivamaid asju, mis ei mahu parteide programmitõhe või taktistel kaalutlustel lükkuvad tagaplaanile. Siin on tarvis nägevat ja juhtivat kirjanikku, kes oma algatusel tõstaks esile olulisema, tooks selle välja varjust ning muudaks ta aktuaalseks.

A. Teppan ei ole sedalaadi vaim ja kunstiliselt võetuna ei sisalda ta teos ka väärtusi. Oma kulunud dialoogi, kujude šabloonikkuse, kompositsioonilise nõrkuse ja ajalehestiiliga on „Seeniste lahendab kriisi“ arutlusealusest komöödiate sarjast kõige nõrgem.

A. Mälgi „Neitsid lampidega“ on kujunenud kõige mängitavamaks komöödiaks käesoleval hooajal. Kõik meie tähtsamad teatrid peale „Estonia“ töid selle komöödia hooaja alguses esile ja provints matkib „kuulsaid eeskujusid“. Sellele menu juured ei peitu mitte teose enese kunstilises väärtuses, vaid Mälgi nime kuulsuses, mille löi läinud hooajal Tallinna Töölister teater koos Haridusliidu näidendite võistluse auhindamiskomisjoniga (pluss kõmu ajakirjanduse kaudu) „Vaesemehe ututalle“.

Viimasest on „Neitsid lampidega“ arvustajate poolt tunnustatud nõrgemaks, ja seda ta ongi. Valepastori alevikus naiste meeli vangistatamas ja karjääritsemas — selle tõselulise sündmuse on autor kerge käega kasustanud lavateoseks, tuues lavale ainult tulemusi, aga kaugeltki mitte sedavõrt eeldusi. Pastor on psühholoogiliselt ja iseloomult jäetud skemaatiliseks, temal ei tarvitse laval kuigi palju lille liigutada, mõjuda oma isikuga, vaid tema ümber liigutavad teised; karaktertükki asendab miljöoteos. Ja seda miljööd loob autor „Ututaltest“ äraproovitud vähenõudega (kuid nõrgemalt): kõnekäände rahvasuus, tsitaate piiblist ja nende passinguid kohal ja momendil, miska saabub komikast, lausungeid päeva käidavast leksikonist ja viiteid sinnapoole ning muidugi ka omaloomingut. Kuid tundub domineerivat autori püüdu, võimalikult tihedamini ning sagedamini nalja teha, sellele püüdumisele aga ei jõua iga kord järele võime, ning mitmel korral tunduvad naljad otsituina, korduva ja isegi sündmatuina.

Oma valepastori paljastab autor publikule liiga vara, mis praegusel teose ehituse juhul on asjatu. Sündmustik on napp, situatsioonides on leidlikur kõrval, nagu lehma kinkimine kodutule ja poissmehest pastori, ka ammu kulunud, samuti kui laua alla peitumine ja aknast sisse- ja väljaronimised. Kujude uuduse kallal autor palju pead ei ole murdnud, vaid lepib üsnagi trafareetlikuga: kõstriemand oma kadakasaksliku žargoniga ja ka tossike rätsep ja ta valitsev emand on äratarvitatud figuurid, niisama ka naeruvääristatav vanatüdruk Mari.

Teose peamine rely on need naljad, ja nendega saavutab autor küllaltki menu, kuid vähenõudlikuma pealtvaatajaskonna ees.

A. Adson.

Юхан Лийв: **Избранные стихотворения.** Перевел с эстонского Эд. Кансман. Tallinna 1933. 95 lk. Hind 1 kr. 50 s.

Tänavu 1. detsembril möödus 20 aastat Juhani Liivi surmast. Selle 20 aasta jooksul on Liivi luuletaja-isik meile enestelegi ikka enam ja enam

selgunud, tänu tema uuesti avastatud käsikirjadele ja nende põhjal koostatud „Luuletuste“ uustriikkidele. Ühtlasi on aga selle aja jooksul Liivi luule tõlgete kaudu ka naaberrahvaste juures pinda võitnud. Nüüd tutvume sel alal suurema katsega, iseenesest küll vähenõudlikuga, kuid eesmärgilt ja teostuselt väga sümpaatsega.

Paldiski õpetaja Ed. Kansmani raamatuke sisaldab kaks lühikest tutvustavat kirjutist Liivi kohta ja 84 tõlget tema luuletisist. Kansmani Liiviharrastus on kestnud üle paarikümne aasta, nagu ta märgib ise raamatus ja nagu võis tähele panna ka siin-seal vene ajakirjanduses ilmunud üksikuist tõlkeist. Selle harrastuse tulemuste kokkuvõttena on ilmunudki nüüd ülalmainitud tõlkekogu Liivi 20-ndaks surmapäevaks.

Luuletise tõlke ideaaliks oleks teose luuletajalik ümberlooming, mis ometi vastaks võimalikult sõnasõnaliselt originaalile. Kansmanil pole see iga kord õnnestunud: kord kannatab luulelik voolavus, kord täpsus. Lisaks näib mulle paiguti, nagu poleks tema vene keel täitsa see, milline oleks sünnipärase venelase oma. Kuid need puudused ei tee olematuiks tema katse väärtusi. Igatahes on mul tundmus, et ta on Liivi vene lugejaile siiski paremini tutvustanud ku näiteks I. Severjanin, kelle tõlkes algupärandi autorist harilikult vähe järele jääb.

Olen võrrelnud kõiki Kansmani tõlkeid vastavate originaalidega. Ja kokkuvõetult näib mulle, et tõlkijal on vähem õnne olnud just Liivi kõige iseloomulikumate värsside — ta saatuslaulude ja traagiliste pihtimuste edasiandmisel, sellevastu läheneb ta tõlkeideaalile või paiguti saavutabki selle objektiivsete ainete — looduslühürika ning mõttesalmide ümbersõnastamisel. Ja tõepoolest ongi küsitav, kas Liivi habras, haiglaselt hingestatud, puhtkeeliste varjunditega riivav subjektiivne lühürika üldse alistub mingile tõlgitavusele. Sest sõnasõnalisel tõlkes kaotab tema primitiivne mõttekäik oma värske veetluse, ümberloomingus minnakse aga originaalist paratamatult eemale. Kõrvutagem siin üks Liivi originaal ja tõlge, mis vastab eelmisele peaaegu sõna-sõnalt — ega täida ometi selle aset:

Tule, öö pimedus,
võta mind sülle.

Minu päike ei tunne mind,
öö jäänd mulle.

Ainust tähte sääl pole,
minul on kole.

Varja mu üle .

Мрак ночи, иди,
меня усыпи!
Прячется свет...
Солнца нет,
нет звёзд в небесах!..
находит страх...

Меня защити!

Sealsamas on tõlkijal õnnestunud edasi anda algupärandi intiimsust ja huumorit, nii et me tähelegi ei pane tema omavolilist tõlgendust:

Sügise tuul
raputab puul,
küürutab kõveral kõrrel
kui sandike!

Ветер осени
воет, с сосен и
об осинушку
чешет спинушку.

Üldiselt on Juhan Liiv veel kord heaks tõendiseks, mil määral tõeline lühürika oleneb keelelisest vormist ja on sellisena õieti tõlkimatu. Liivi vanamoelisem, kindla värsivormi ja traditsioonilise riimisüsteemiga luule pakub tõlkijale vähemalt väliseid toetuspunkte. Sellevastu ähvardab tema kärjstatud kontuuridega, vaevalt värsivormini ulatuv, kobavalt sõnu otsiv meeleolu tõlkimisel õhku aurata. Ed. Kansman on katsetanud kõigi Liivi laadide edasiandmisel, ja sagedasti rahuldavate tulemustega. Liivi sõbrad võivad sellisele andunud harrastusele ainult tänulikud olla. Ja selle harrastuse nähtava viljana väärrib käesolev tõlkekogu igatahes tutvumist.

Fr. Tuglas.

J. Aunver: Vaimulikud laulud koolile, kodule ja kirikule. K-ü.
„Loodus“ Tartus 1933. 120 + VIII lk. Hind 1 kr. 50 s.

Kümme aastat on möödunud ajast, mil Tartus, usuteadlaste konverentsil valiti evang. lut. usu kiriku lauluraamatu parandamise komisjon. Kohe peale valimist 27. jaan. 1922. a. astus komisjon kokku ja temale oli selge, et uues, vabas Eestis ei tule tegemist teha mitte ainult parandamistöödega, vaid ka uue loomisega. Iseäranis vaimuliku laulu põld oli kauemat aega söötis, vähe oli kuulda omast algupärasest vaimulikust laulust.

Komisjoni vastava üleskutse peale reageeriti nii, et komisjonile saadeti ligi 800 vaimulikku laulu, tõlkeid ja algupäraseid luuletisi. Komisjon otsustas kõigepealt välja anda kogu uusi laule. Nii ilmus 1923. a. Tartus Eesti evang. lut. usu kiriku lauluraamatu komisjonilt kogu „Vaimulikud laulud“, 180 laulu.

See samm oli nagu äratajaks ja tõukejõuks, et vanemad ja nooremad luuletajad asusid vaimulikkude laulude loomisele ja üksikute kogude väljandmisele. Oli tõstatatud ka viiside küsimus. Selle tagajärjel tekkiski kirikumuusika sekretariaat, kes omalt poolt on rikastanud meie vaimulikkude laulude tagavara.

Ei ole põlata ega pahaks panna, et ka eraalgatusel katsutakse võidujooksu korraldada ja nõnda aidata harida tööpõldu, mis on kaua, kaua söötis olnud. J. Aunver, kirikuõpetaja, koolitegelane ja kirjanik, katsub oma ülalnimetatud kogus anda kimbu vaimulikke laule ühel hoobil koolile, kodule ja kirikule.

Laulude valiku tegemisel on mõõduandvaks olnud ka Hasomini vaimulikkude laulude kava alg- ja keskkoolidele, mis on koostatud kirikumuusika sekretariaadi kaasabil. Autor ütleb, et ta laulude valimisel on püüdnud võtta kogusse „lastekohaseid laule, samuti ka neid, milles käsitletakse meie kristliku kodu ja elu sündmusi“.

Täiesti uusi laule kogus pole. Laulud on koostatud koguduse lauluraamatus, „Vaimulikkudes lauludes“, „Vaimulikkudes lauludes noortele“, „Eesti Kirikus“ ja „Laste Sõbras“ leiduvaist lauludest. On aga kiiduväärt, et valikus on katsutud niipalju kui võimalik esitada uusi algupäraseid laule ka nooremate luuletajate sulest ja nõnda on tehtud elavaks varaks mõnigi laul, mis on küll „Eesti Kirikus“ või „Laste Sõbras“ ilmunud, kuid muidu tarvitusele võtmata. Nii leiame endiste autorite kõrval uusi või uute lauludega autoreid, nagu Jaan Lattik, Anton Suurkask, Arnold Häusler, Aksel Kallas, Natan Aunwerdt (mitte Aunwert — vt. lk. 13), Aleksander Abel, U. Unt, Rudolf Alas, Hugo Wühner, Harry Haamer, Valter Saksen, G. Kiviste, Leopold Raudkepp, Hugo Pärn, H. Valma, J. Jalajas, Martin Lipp, G. Haller, M. J. Eisen, A. Eilart, K. Lampson, M. Kampmann — suur hulk nimesid, mis kõnelevad oma maa vanemast ja nooremast generatsioonist. Miks autor mõnda nendest täieliku eesnimega varustab, teisi aga ainult eesnime algtähtedega, on minul selgusetu.

Nii laulude kui ka pikematest lauludest üksikute salvide valikuga võib täiesti rahule jääda. Hea on, et noorem generatsioon lepib vähema arvu salvidega ja nii laulu võib tervikuna laulda. Seda peavad laulu loojad ka edaspidi silmas pidama. Vanemates lauludes, olgu tõlgetes või algupärandites, on püütud parandustega algkuju mitte hävitada. Ka see on hea. Sest niikaua kui koguduse lauluraamat ei ole parandatud, tooks igasugune teisiti korrigeerimine laulmisse ainult segadust. Viimaks ei teaks lapsed ega vanad, mida laulda.

Lauludele on juurde lisatud ka viisid, suuremalt jaolt Punschel'ist, ehk küll madalamates helitõugudes, mõned liigagi madalas. Uusi, Punschelis mitte leiduvaid viise on ainult mõned: nr. 5 (F. Säbelmann), nr. 25 (J. Aavik), nr. 26 (M. Hermann); kahjuks puudub sellest nooditekst), nr. 34 (K. Türrpu), nr. 118 (F. Säbelmann; jällegi puudub nooditekst), nr. 139 (Anna Anvelt). Vaimulikkude laulude sõnalise loomingu võrreldes on

viiside hulk õige väike. Kahju. Ehk meie heliloojad mõtlevad sellele. — Rütmilisi viise on kahjuks vähe, neid võiks teises trükis enam olla. Viisid on neljahäälised. Arusaamata, mispärast ainult laulul nr. 141 viis on kahehääleline. Ja miks on eelistatud laulule „Ligidal on Jumal“ ainult Põhja-Eestis tarvitusel olev viis, mitte aga üldiselt lauldav?

Laulude ja viiside allikad on märgitud enam-vähem korralikult. Kuid miks ei ole nimetatud Eesti Kirikumuusika väljaandeid, kust ju ometigi on võetud madalamalt transponeeritud viisid (prof. A. Topmani töö)?

Väljaanne on meeldiv, paber ja trükk hea. Koolis ja kodus tarvitamiseks on formaat sünnis, kuid — kirikus juba ebapraktiline. Ja tarvitamisele teeb raskust sõnade ja viiside mitmes kohas otsimine; kas ei tuleks teises trükis noodid paigutada ühte kohta kokku või jälle sõnad sinna, kus noodid? Trüktivigu ei puutunud silma, ehk küll ka suurema jao viise läbi mängisin.

Loodame, et teine trükk toob senistele ilusat lisa nii laulude kui ka viiside poolest.

H. B. Rahamägi.

Noored Narva lahinglased. Mälestuste album. Koostanud Oskar Tuisk. Narvas 1933. 126 lk. Hind 1 kr. 50 s.

22. novembril s. a. möödus 15 aastat sündmusest, millega õieti võib tähistada Vabadussõja algust. Eesti Vabadussõja algust loetakse küll 28. novembrist 1918, mil sündis enamlaste teiskordne kallaletung Narvale ning viimase mahajätmise Eesti ja Saksa vägede poolt, kuid 1918. a. 22. novembri kallaletung enamlaste poolt sündis juba Eesti Vabariigi kuuluva linna vastu ja algatas sel näol ilmse vaenutegevuse noore riigi vastu. Narva kaitsmisest 22. novembril 1918 koos sakslastega võtsid omal käel osa ka mõned Eesti kaitseliitlased.

Narvale esimese kallaletungi, järgnevate päevade ja Narva langemise kohta novembris 1918 on ilmunud võrdlemisi rohkesti mälestisi meie ajakirjanduses, sõjaloolistes ülevaadetes, isegi sakslaste ja enamlaste poolt väljaantud teostes. Teatav materjal on siis olemas, kuid seda ei või kunagi küllaldaselt olla, silmas pidades nende päevade tähtsust ja ka asjaolu, et just selle aja kohta on kõige vähem järele jäänud objektiivseid kirjalikke tõendeid väeosade, kaitseliidu jne. arhiivide näol. Sellepärast on eriti tervitatud koguteos „Noored Narva Lahinglased“, mis omakord tahab ja suudabki viia meid sellesse ajajärku ja elavalt meelde tuletada neid päevi ning olukordi, mil tuli teotseda neil noortel, kes nimetatud teoses avaldavad oma mälestusi.

Narvas valitsenud meeleolusid 1917. a. lõpul ja omakaitse organiseerimist iseloomustab lühidalt A. Pitsar, Eesti vabariigi väljakuulutamist 24. veebruaril 1918, enamlaste diktatuuri all M. Post, Narva eesti noorsoo rahvuslikku meelsust ja selts „13“ tegevust enamlaste ja Saksa okupatsioonivõimude aegu R. Rubach. Kaitseliidu korraldamist, Narva kaitsmist ja langemist 28. novembril 1918 ja üldse nende novembripäevade energilist ning innukat teotsemist kujutavad A. Koik, A. Rubach, R. ja O. Tuisk, A. Pahl, A. Krupp, M. Tartland, P. Vaga, A. Buldas, H. Tarto (+), M. Luzhkov, J. Lille ja V. Mirbach, kes enamasti kõik olid Narva või selle ümbruse noored. See on Eesti vägede taandumise ajastu. Narva poiste elu Tallinnas, Tallinna mässu mahasurumist nende poolt, eestlaste ja soomlaste võidukat pealetungi ning Narva tagasivallutamist kirjeldavad samas teoses B. Tillikas, K. Lieberg, J. Kirmi, H. Roots, J. Ahil ja soomlane A. Lukas. Narva meesgümnaasiumi VI klassi õpilase, kaitseliitlase Vjatšeslav Rimski-Korssakovi kangelasliku surma kirjeldamise ja kaitseliidu Narva maleva pealiku Jaan Lepa lõppsõnadega, kus lähemalt mainitakse Tallinna kooliõpilaste-kaitseliitlaste Narva saatmist, lõpeb see huvitav mälestiste kogumik.

Avaldatud mälestiste abil elustuvad vaimus kujukalt need rängad ajad, mil tuli 1918. a. 28. novembri hämaral õhtupoolel maha jätta Narva. Kui viimased eesti väed sakslastest mõni tund hiljemini lahkusid Narvast, siis seltsis nendega pea terve haritlaskond, kaupmehi, käsitöölisi ja lihttöölisi, paljudel kaasas naised ja lapsed. Mööda konarlikku lumeta teed venis põgenejate vool poolpimedikus, segamini saksa ja eesti sõjaväelastega. Kõikidele, peale saksa sõjaväelaste, oli see lahkumine nii või teisiti ääretult rusuv: kel jäid omaksed vaenlase omavoli hoolde, kel oli jäetud kogu varandus, mis vaevaga kogutud, sissetungiva vaenlase ja ka teiste parastavate kaasinlaste röövida ja hävitada.

Ometi oli ses norulises lahkumises midagi, mis sel silmapilgul ei võinud tugineda mingile reaalsele jõule, mis aga siiski oli pea üldine: lootus, et see sunnitud lahkumine on ainult üürike. Ja pikaldasegi taandumise päevad ei kaotanud eriti noortes ja koolinoortes usku eesti asja võidusse, nagu seda ei kaotanud ka nii paljud nendestki, kes sattusid enamlaste meelevalle alla, kus nad osalt pantvangidena, osalt vangistamisohus või muidu nii füüsilises või ka psüühilises mõttes surutuna seina äärde nägid ainsat edasielamis-võimalust lootuses Eesti vägede kasvamisest ja Eesti maa-ala vabastamisest enamlaste alt.

See usk endi asjasse võitis. Me näeme peatust, murrangut, hoogsat pealetungi ja 18. veebruari ööl võideldakse ning võidetakse Narva tagasi. Nii need, kes selles mälestistekogus kirjutavad, kui ka paljud teised, meile praegugi Narvas hästi tuntud mehed, tegid selle sõjaretke kaasa. See oli pärast raskeid katsumisi väärikalt kroonitud võit.

Lihtsalt, ilma võltspaatoseta ja enesekiitlusega sõnastatud, kuid kujukate ja oluliste iseloomustustega kutsuvad need mälestuskirjutised kõigis neis, kes kirjeldatud sündmusi osalt või täielikult Narvas kaasa elasid, olavalt esile elamusi ja pilte, mis ei unune. Aga teistelgi, kes neid sündmusi ainult jutustuste abil võivad ette kujutada, ilmneb kirjeldatav sündmustekäik tõelikus valgustuses, kusjuures mõnigi märkus võib kasuks tulla meie sõja-ajaloo uurijaile.

Loomulikult on üksikuid komistusi ja unustusi, mis kirjeldasi kohati katkendlikuks muudavad, on asjaolusid, mida üks osavõtja vähe teisiti tõlgendab või mäletab kui teine, on ka kordamisi, kuid üldiselt annavad need mälestised hea kujutluse tolaeagseist meeleoludest ja tegudest. Ka teated Vjatšeslav Rimski-Korssakovi kangelasliku surma kohta on edasi antud nii-öelda esimesest käest, ta vangikambrikaaslase, Eesti esimese haridusministri K. Luts'u poolt. Need sarnanevad üksikasjadeni andmetega, mida oli oma poja surma kohta koguda fotograaf Rimski-Korssakov ja mida ta kõneles nende ridade kirjutajale veebruaris 1919. Siiski leidub isa andmeis veel mõndagi iseloomulikku ta surmatundide üle, mis veel paremini iseloomustavad noore kooliõpilase surmapõlgavat julgust ja veeinete kindlust. Märkisin seekord need andmed endale üles.

Kahju on, et käesolevate mälestiste kirjutajate hulgas puudub õige mitu neist, kes Narva sündmustest novembris juhtivalt osa võtsid ja hiljemini Eesti Vabadussõjas frondil ohvitseridena või sõduritena võitlesid. Sündmustekäigu kirjeldus oleks siis täielikumaks muutunud. Aga loomulikult ei olenenud see asjaolu toimetajast, kes juba eessõnas mainib, et ta olevat aastaid oodanud mälestiste saabumist mitmelt, kellelt need lõpuks jäänudki tulemata.

Narva novembripäevad ja Vabadussõja algus neis lihtsates, kuid huvitavates mälestistes leiavad meeleolurikka kirjelduse ning suudavad valgustada vahest mõndagi üksikasja, mis kirjalikkude andmete puudumisel selgusetuks oleks jäänud.

O. Liiv.

Ingliskeelne ülevaade eesti kirjandusest.

„The Manchester Quarterly“ s. a. juuli-septembri numbris on ilmunud E. Howard Harris'e sulest artikkel „A Glimpse of Estonian Literature“, mis populaarselt esitab meie kirjanduse arengut ärkamisajast kuni vabadussõjale järgnevate aastateni. Autor püüab oma maa lugejale — või õieti algupäraselt kuulajale, sest artikkel esitati alul kõnena Eesti vabaduspüha puhul — arusaadavaks teha arenemisfaase, mis viisid viimaste kümnendite õige kõrgele kirjanduslikule tasemele, ja illustreerib oma ajaloolist ülevaadet mitme värsstõlkega, millest näiteks Koidula „Eesti muld ja Eesti süda“ („Estonian soil, Estonian soul“) ja Visnapuu „Nukker peni“ hästi edasi annavad algupärandite meeletu ja isegi keelelisi iseärasusi. Viimane on seda huvitavam, et autor on esialgselt pidanud töötama sõnasõnaliste proosatõlgete abil. Ka Underi „Kooljaku“ viirastuslikku elevust on osatud õige sugestiivselt tabada. Tsiteerin siin Visnapuu „Nukra peni“ kaks algstroofi:

In his lone corner crouched, a dog is sitting
With watering eyes full of desire and staring,
While dishes load' the board for ever flitting,
And man carouses at the feast and fairing.
A melancholy dog is gazing there and squeaking,
With watery mouth and empty belly grumbling;
And now and then the swish of whip is speaking,
Man eats and drinks and in a song is mumbling.

Autor on pärit Wales'ist, mille loodusest, mütoloogiast ja rahvast ta on luuletanud mitmes musikaalses värsikogus. Eestit ta tunneb mitmekordse siinviibimise põhjal ja on seda vareminigi tutvustanud nii kõnedes kui kirjutistes.

Ants Oras.

Romaanivõistlus

eestikeelse raamatu 400-aastase juubeli puhul.

Lähemas tulevikus möödub 400 aastat esimese eestikeelse raamatu ilmumisest. Sel puhul korraldab Kirjastus-osaiühisus „Loodus“ algupärase romaanide võistluse, mille taotluseks oleks ületada senist eesti jutukirjanduse tasapinda. Ja kutsub eesti kirjanikke üles sellest oma töödega osa võtma. Autoritele jääb vabadus aine valikus ja käsitluslaadis. — Romaani all tuleb mõista tööd ses ulatuses, mis on kujunenud romaani piiriks maailmakirjanduses.

Romaanivõistluse tingimused:

1) Käsikirjad, mis ei vasta eeltähendatud romaanimõiste nõudele, jäävad võistluselt kõrvale.

2) Võistlusele saadetud töödest tulevad hindamisele üksnes niisugused romaanid, mis pole paljundamise teel seni avalikkusele veel tuttavaks saanud.

3) Tööde vastuvõtmise viimaseks tähtpäevaks on 1. mai 1934. a.

4) Võistlusele tuleb tööd saata järgmisel aadressil: k.-o.-ü. „Loodus“, Tartus, Ülikooli tän. 18. Tööd kui ka selle juurde lisatud ümbrik kandku mingit varjunime või märgusõna, kuna autori enese tõeline nimi ja aadress sisaldugu mainitud suletud ümbrikus.

5) Läbivaatamisele tulevad ainult kirjutusmasinal kaheksandik-kaustas lehekülje ühel poolel vähemalt ühe tähe kõrguse reavahega selgesti kirjutatud käsikirjad. Segaselt kirjutatud käsikirjad, kui tingimustele mitte vastavad, saadetakse autorile ümbrikus leiduval aadressil läbi vaatamata tagasi.

6) Jury koosseis avaldatakse hiljemalt 1. jaanuariks 1934. a. Jury liikmeiks palub k.-o.-ü. „Loodus“ 4 tuntud kirjandusehindajat ja peale nende kolm kirjandusorganisatsioonide esindajat.

7) Sellel võistlusel kogu senist eesti algupärast proosat ületavaks romaaniks tunnustatud teose eest maksab k.-o.-ü. „Loodus“ 10 000 krooni järgmiselt: romaani trükist ilmumisel 2500 krooni, kolm kuud pärast ilmumist — 2500 krooni, 9 kuud pärast ilmumist — 2500 kr. ja 12 kuud pärast ilmumist — 2500 kr., omandades sellega õiguse kirjastada seda teost eesti keeles 6000 eksemplaris, samuti kõigis võõrkeeltes ilma erilise lisatasuta autorile.

8) Jury alustab tööde läbivaatamist kohe esimeste käsikirjade saabudes ja avaldab oma otsuse 1. sept. 1934. a. Enne seda tähtaega ei pea kirjastus võistlusest osavõtjatega mingit kirjavahetust peale p. 1., 2. ja 5. mainitud käsikirjade tagasisaatmise juhtude.

K.-o.-ü. „Loodus“.

Lastenäidendite võistlus.

Eesti Haridusliit kuulutas hiljuti välja lastenäidendite võistluse, mille ülesandeks on koolide rahuldamine sobivate algupäraste lastenäidenditega. Vastavalt sellele palub liit kirjanikke arvestada meie koolide keskmiste näitelavade tehnilisi võimeid.

Võistlusele saadetakse tööd tuleb adresseerida Eesti Haridusliidule Tallinnas, Suur Roosikrantsi 12. Tööd tuleb esitada märgusõna all ja juurde lisada sama märgusõna kandvas ümbrikus autori nimi ning aadress. Tööde vastuvõtmise viimaseks tähtpäevaks on 15. märts 1934. a.

Läbivaatamisele ja hindamisele tulevad ainult eestikeelsed masinal kirjutatud käsikirjad, mis ei ole veel avalikkusele tuttavaks saanud paljundamise või ettekande teel. Vastasel korral saadetakse käsikirjad ümbrikus leiduval aadressil autorile tagasi.

Kolmele võistlusel paremaks tunnustatud näidendile makstakse auhindadeks 500 krooni.

I	auhinnaks	250	kr.
II	”	150	”
III	”	100	”

Zürii võib oma äranägemisel jätta mõne auhinna välja andmata.

Auhinnatud teoste kohta jääb E. Haridusliidule ilma eritasuta I trüki õigus kuni 1000 eks. ja nende teoste ettekande õigus 2 a. jooksul, auhindade väljakuulutamise ajast arvatud.

Auhinnakomisjoni koosseis avaldatakse hiljemalt kaks kuud enne käsikirjade vastuvõtmise lõpptähtpäeva.

Auhinnakomisjon avaldab oma otsuse hiljemalt 1. aprillil 1934. a. Enne seda tähtpäeva ei pea liit võistlusest osavõtjatega mingit kirjavahetust peale võistluse tingimustele mittevastavate käsikirjade tagasisaatmise.

Kultuurpoliitiline kuukiri

RATSIONALIST

taotleb meie kultuurpolitika ratsionaliseerimist ja ühiskondluse mõtte süvendamist. Sellest seisukohast lähtudes võitleb kiriku ja ristiusu vastu.

Senini on ilmunud seitse numbrit.

Toimetaja ja väljaandja: Max Laosson.

Toimetus ja talitus: Tartus, Tööstuse tän. 13—16.

Posti aadress: Tartu, postkast 30.

Tellitav kõigi postiasutiste kaudu ja vahenditult talituselt.

Tellimishind:

1 kuu — 35 senti, || 3 kuud — 1 kroon
2 kuud — 70 „ || 6 „ — 2 „

Üksiknumber 35 senti.

„Ratsionalisti“ üksiknumbrid on müügil:

ajakirjanduse-kontoreis,
õpetajate kooperatiivides,
suuremates raamatukauplustes ja
jaama-raamatukappides.

Tellimine populaar-loodusteadusliku ajakirja LOODUSEVAATLEJA

peale 1934. aastaks on avatud.

Ajakiri „Loodusevaatleja“ ilmub 1934. aastal edasi endisel kujul ja suurusel. Veel sihikindlamalt kui senini püüab „Loodusevaatleja“ täita neid ülesandeid, mis ta on seadnud endale juba alguses. Iga-ühele peaks oma ümbruse looduse mõistmine ja siin esinevaist loodusnähtustest arusaamine olema esimeseks ülesandeks, kui tahetakse püsida ajakõrgusel aastasajal, kus loodusteadused on omandanud väga tähtsa koha teiste teaduste hulgas. „Loodusevaatleja“ tahab siin olla nõuandjaks ja juhatajaks igale loodusesõbrale. Mitte üksi kodumaa loodus, selle loomastik ja taimestik, maastik ja maapinna ehitus jne. ei ole „Loodusevaatleja“ veergudel arutamisel, vaid ka peatükke välismaade oludest; seal esinevatest huvitavamatest nähtustest tahab „Loodusevaatleja“ tuua pikemaid-lühemaid kirjeldisi, et ülevaade loodusteadustest oleks selge ja loodusteaduste arenemine alati põhjendatud.

„Loodusevaatleja“ ümber on koondunud laialdane loodusteadlaste pere, kes on harjunud oma mõtteid avaldama selgelt ja arusaadavalt. Need on olnud juba alalisiks kaastöölisiks „Loodusevaatleja“ toimetamisel. Samuti on ka teised paremad loodusteadlased lubanud „Loodusevaatlejale“ oma kaastööd.

Viendat aastakäiku ilmub „Loodusevaatleja“ 6 korda aastas, kolm numbrit kevadsemestril ja kolm numbrit sügissemestril. Aastatellijad saavad hinnata kaks kaasannet seeriast „Juhatusi teadusliku töö korraldamisel“, poolaastatellijad ühe.

„Loodusevaatleja“ tellimishind on ühes kaasannetega

aastas	2 krooni 40 senti
poolaastas	1 „ 25 „
üksiknumbrid	— à 40 „

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised riigis. Postiasutiste kaudu on kõige parem tellimise viis: tellimised saadetakse kohe viibimata edasi, seepärast ei tule tellijatel ajakirja saamist asjata oodata. Peale selle ei maksa tellijad posti kaudu tellides mingit saatekulu, sest et ajakirja toimetuse ise maksab vastavad summad, kui raha saadetakse ajakirja tellimise tariifi järgi.

Sellepärast on „Loodusevaatleja“ talituse soov: **Tellige kõik meie ajakirja vaid postiasutiste kaudu või otsekohe talitusest!** Asutistele, kel vaja arvet tõestisena, saadetakse arve kohe esimesel nõudmisel. Suuremates keskkohdades on „Loodusevaatlejal“ esindajad, kelle aadressid avaldatakse.

Toimetuse ja talituse aadress on TARTU, KASTANI T. 119.

Toimetaja ja väljaandja: Dr. phil. G. VILBERG.

Kuuendat aastakäiku

algab 1934. aastal

Eesti Noorus

Senisest mitmekülgsemas sisus:

ARTIKLEID, kirjutisi kultuur-, hariduse-, kunsti-, kirjanduse-, noorsootöö j. t. erialadelt. Arvustisi, vaatlusi. Uudiseid välismailt, teaduse ja tehnika ilmast.

JUTUSTISI, luulepalu tuntud kirjanikelt. Kirjutisi, võistlustöid, omaloomingut noortelt ja õpilasilt.

RAHVAMÄNGE, spordimänge, rahvatantse. Artikleid spordi ja kehakultuuri aladelt. 1933. a. ilmusid rahvatantsud: Karussell, Kassari, Konnatants, Mustjala rong, Sindlilõikamine, Suure Siimu sulane, Targa rehealune. Kaastöölisina spordi-, võimlemis- ja rahvatantsude tegelasi.

KUNSTITÖID, illustratsioone, kirjutisi meie kunstiinimesilt. Muusikapalu heliloojailt. Artikleid ja arvustisi kirjanduse ja kunsti alalt.

PRAKTILIST ja tegelikku maatulunduse, kodukäsitöö, kõnekunsti, rahvariide, rahvamuusika, rahvakunsti jt. aladelt, vastavailt eriteadlasilt.

KROONIKAT, kavu, juhatusi, tegevusülevaateid noorsoo tööalalt Informatsioone, ringvaateid.

Eesti Noorus igasse kodusse!

12 nr. aastas. Hind kr. 1.80.

LOSSI PLATS 4 TALLINNAS. TELEFON 429-77.

Nõudke proovinumbreid!

Aastatellijad, kes käesoleval aastal tellivad, saavad jõulualmanahhi tasuta.

Ajakiri „EESTI NOORUS”.

Aianduse ja mesinduse ajakiri

„A E D“

XII aastakäik ilmub 1934. aastal Eesti Aianduse-
Mesinduse Keskeltsi väljaandel.

A E D on Eestis ainuke ajakiri, milles aiandust ja mesindust mitmekülgelt ja põhjalikult käsitletakse.

A I A kaastöölised on kõik meie paremad aianduse ja mesinduse tundjad, Ülikooli õppejõud, katsejaamade juhatajad ning tegelikud aednikud-mesinikud.

Kingitusena väärtuslikke raamatuid

saab iga „AIA“ tellija, kes toimetusele saadab ehk Keskeltsi posti jooksvale arvele maksab „AIA“ tellimise täie hinna.

Istutusmaterjali, aiatööriistu, mesindustarbeid, taimekaitsevahendeid jne.

jagatakse preemiadena „AIA“ aastatellijate vahel, kes 1-seks märtsiks on tellimisraha ära saatnud.

Tellimishind: aastas 2 krooni,
pooles aastas 1 kr. 20 senti.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Toimetus ja talitus: Tallinn, Suur Karja 10—2.
Telefon 467-30. Posti jooksev arve nr. 2195.

MASINATARVITAJATE ÜHINGU LIIDU
kirjastusel ilmub neli korda aastas rahva-
lik põllumajandus-tehniline ajakiri

TEHNIKA PÕLLUMAJANDUSES

V a a s t a k ä i k .

Tellimishind 1 kroon aastas. Üksiknumber 25 senti.

„TEHNIKA PÕLLUMAJANDUSES“ on Eestis ainuke rahvalik põllumajandus-tehniline ajakiri, mis tutvustab lugejaid tehniliste uuendustega ja annab praktilisi näpunäiteid.

- EHITUSKÜSIMUSTES,
- MASINATE KASUSTAMISES,
- MASINATE PARANDAMISES,
- VESKIASJANDUSES jne.

TEHNIKA PÕLLUMAJANDUSES loevad kõik, kes tahavad sammu pidada kiirelt areneva tehnikaga.

TEHNIKA PÕLLUMAJANDUSES on parim sõber, sest tema oma õpetlikkude artiklitega ja nõuannetega on abiks igal ajal ja igal kohal.

Mas. Üh. Liidu kirjastusel ilmus PÕLLUMAJANDUS-TEHNILINE KÄSIRAAMAT 1928., 1929. ja 1930. a.

Vähesel arvul on veel saada ainult 1930. a. käsi-
raamatuid, 176 lk., palju pilte ja joonestisi, hind kr. 1.25.

TEHNIKA PÕLLUMAJANDUSES tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja ajakirja talitus Tallinnas, Estonia pst. 27.

Mas. Üh. Liit

Tallinna, Estonia pst. 27,
tel. 463-16.

KAUBANDUS-TÖÖSTUSKOJA

TEATAJA

ILMUB KAKS KORDA KUUS

TOIMETUS JA TALITUS

KAUBANDUS-TÖÖSTUSKODA

TALLINNAS, PIKK TÄN. 20, TELEF. 426-15

Millest kirjutab „Kaubandus-tööstuskoja Teataja“ ?

Olles ainus sellesarnane majanduslik ajakiri Eestis, paneb „Kaubandus-tööstuskoja Teataja“ erilist rõhku sisu mitmekesisusele, tuues ärialaal teotsevale lugejaskonnale hulga väärtuslikku, populaarselt kirjutatud lugemismaterjali artiklite näol parimate majanduselu tundjate sulest kaubanduse, tööstuse, panga- ja kindlustus- asjanduse ning meresõidu alalt, eriti aga praktilisi näpunäiteid organisatsiooni korraldamise ja kauba ostumüügi kohta. Edasi toob „Kaubandus-tööstuskoja Teataja“ igas numbris ärimehetele hädavajalikku informatsiooni turgude, kaubahindade, rahakursside, uute seaduste ja määruste ning paljude teiste igapäevases ärilises tegevuses lahendust nõudvate küsimuste kohta. Suurimat tähelepanu pöörab „Kaubandus-tööstuskoja Teataja“ puuduste ning väärtuste selgitamisele meie maksusüsteemis ja uute kaubandusse ning tööstusse puutuvate seaduseelnõude refereerimisele. Samuti leiab Kaubandus-tööstuskoja tegevus ajakirja veergudel võimalikult täielist peegeldust, luues kindla ja vahetuma ühenduse meie majandusliku parlamendi ja selle valijate vahel.

„Eesti Kirik“

algab 1934. aastaga XI aastakäiku, ilmudes igal neljapäeval.

Ta on võitnud endale poolehoidu ja kindla seisukoha. Sellele tugeses seisab „Eesti Kirik“ 1934. aastal nagu vareminigi Eesti vaba rahvakiriku teenistuses.

„Eesti Kiriku“ veerud on avatud kirikliku elu päevaküsimusile, misjonitööle, noorsootööle jne. Iseäranis rõhku tahab ta panna ülesehitavale tööle jumalasõna kindlal alusel.

„Eesti Kirik“ on ainuke iga nädal ilmuv ajakiri Eesti ev.-lut. usu kirikurahvale

„Laste Sõber“

ilmub 1934. aastal suurendatud kujul kunstirikkas välimuses, kord kuus.

Ta juhhib endiselt lapsi laste sõbra Jeesuse juurde.

„Eesti Kiriku“ ja „Laste Sõbra“ toimkonda kuuluvad: konsist. nõunik õp. J. Varik (peatoimetaja), õp. J. Aunver, õp. B. Hasselblatt (peatoimetaja asetäitja), õp. A. Sternfeldt, köster A. Siiak.

„Eesti Kiriku“ tellimishind on aastas postiga Kr. 2.50; postita Kr. 2.25; poolaastas Kr. 1.25, postita Kr. 1.15. Üksiknumber 5 senti.

„Laste Sõbra“ tellimishind aastas 48 senti, poolaastas 24 senti. Üksiknumber 4 senti.

„Eesti Kiriku“ ja „Laste Sõbra“ talituse aadress: Tallinna, Konsistoorium.

Konsistooriumi posti jooksev arve nr. 236.

Peatoimetaja aadress: Jõhvi kirikla,
Tegevtoimetajate aadress: Tallinna, Lembitu 2.

Tellimisi võtavad vastu kõik Eesti Vabariigi postiasutised.

Parimaks jõulukingiks

on Eesti Kirjanduse Seltsi
perioodilised väljaanded.

1934. aasta tellimised erakordsete preemiatega!

Elav Teadus Populaarteaduslik seeria, III aastakäik. Käsit-
leb tänapäeva tähtsamaid küsimusi igale
huvitaval ja arusaadaval kujul. Autoriteks peamiselt eesti
omad teadlased. Aastas 12 üle sajaleheliküljelist raamatut
rohkete piltidega. Hind üksikmüügil à 1 kroon, ette
tellides **9 krooni aastakäik.**

Suurmeeste elulood Biograafiline seeria, II aastak.
Tutvustab inimesoo väärtusliku-
mate ja jõulisemate esindajate elu, võitlusi ja suur-
saavutisi elaval ja kõiki kaasahaaraval kujul. Aastas
6 umb. 150-leheküljelist raamatut, piltidega. Hind üksik-
müügil à 1 kr. 50 s., ette tellides **7 kr. 50 s. aastakäik.**

Eesti Kirjandus Kirjanduslik kuukiri, XXVIII aastakäik.
Artiklid kirjanduse, keele, ajaloo, rahva-
luule jm. aladelt, uute raamatute arvustised, kaasandena
täielik ilmuvate „Eesti raamatute üldnimestik“. Aastas
12 numbrit à 50—60 lk., piltidega. Üksiknumber 50 s.,
austakäik 5 krooni.

Preemiaid saavad tellijad

kuni 24. detsembrini — ühekordses tellimissummas.

Kõigi kolme väljaande korraga tellijaile

väärtuslik eripreemia!

Preemiateks antavate raamatute nimestik on avaldatud „Posti-
mehes“, „Päevalehes“ ja „Vabas Sõnas“ 12. novembril, „Õpetajate
Lehes“ 18. novembril, „Vabas Maas“ 19. novembril ja „Päevalehes“
20. novembril. Nimestikke saab ka Eesti Kirjanduse Seltsilt.

Preemiateks valitud raamatute nimestik tuleb saata Eesti Kir-
janduse Seltsile ja tellitavate aastakäikude hind ühes 75 sendiga
iga aastakäigu preemiaraamatute väljaandmise ja saatukuludeks
sisse maksta Eesti Kirjanduse Seltsi posti.jooksvale arvele nr. 20-36.

Eesti Kirjanduse Selts Tartus

Suurturg 12, telefon 6-01.